

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับหลักการ ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง แล้วนำมาวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การส่งเสริมระบบการบริหารสถานศึกษา
 - 1.1 ทฤษฎีและความหมายของการบริหารสถานศึกษา
 - 1.2 ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา
 - 1.3 กระบวนการบริหารสถานศึกษา
 - 1.4 บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหาร
 - 1.5 การส่งเสริมระบบบริหารจัดการในสถานศึกษา
2. ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
 - 2.1 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
 - 2.2 ความสำคัญของระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
 - 2.3 ลักษณะของระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
 - 2.4 ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา
3. หลักธรรมาภิบาล
 - 3.1 ความหมายของหลักธรรมาภิบาล
 - 3.2 ความสำคัญของหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร
 - 3.3 องค์ประกอบของธรรมาภิบาล
 - 3.4 การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล
 - 3.5 การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (Integrity and Transparency Assessment : ITA)
4. บริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง
 - 4.1 ข้อมูลทั่วไปของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง
 - 4.2 ผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยในประเทศ

การส่งเสริมระบบการบริหารสถานศึกษา

กระบวนการบริหารเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารต้องบูรณาการทักษะที่จำเป็น เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยี บนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาล ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จของสถานศึกษา ประกอบด้วย การจัดการความรู้ การจัดกระบวนการ การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ อันจะส่งผลให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และสร้างความพึงพอใจให้กับทุกภาคส่วน การส่งเสริมระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพจึงมีความสำคัญต่อสถานศึกษาอย่างยิ่ง

ทฤษฎีและความหมายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารจัดการเป็นศาสตร์ที่ครอบคลุมแง่มุมต่าง ๆ ของการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ทฤษฎีการบริหารจัดการจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้นักวิชาการและนักปฏิบัติงานเข้าใจถึงกลไกและปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กร แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มหลัก ดังนี้

1. ทฤษฎีแบบดั้งเดิม

ทฤษฎีความสัมพันธ์ของมนุษย์ (Human Relations Theory) ให้ความสำคัญกับแรงจูงใจทางสังคม พฤติกรรมกลุ่ม และความพึงพอใจในการทำงาน (Mayo, 1933 : 161-183)

ทฤษฎีการบริหารแบบคลาสสิก (Classical Administrative Theory) มุ่งเน้นไปที่โครงสร้างองค์กร การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ และหลักการบริหาร (Fayol, 1916 : 57-174)

ทฤษฎีการจัดการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management Theory) เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานผ่านการแบ่งงาน การวิเคราะห์งาน การออกแบบงาน และแรงจูงใจทางการเงิน (Taylor, 1911 : 39-77)

2. ทฤษฎีสสมัยใหม่

ทฤษฎีองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization Theory) ทฤษฎีนี้มองว่าองค์การแห่งการเรียนรู้คือองค์การที่สนับสนุนให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และพัฒนาเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การอย่างต่อเนื่อง แนวคิดนี้เน้นการพัฒนาทักษะ ความรู้ และความเข้าใจในระดับบุคคลและกลุ่มให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การ (Senge, 1990 : 379-424)

ทฤษฎีระบบเปิด (Open Systems Theory) มององค์การเป็นระบบเปิดที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เน้นการไหลของข้อมูล การพึ่งพาอาศัยกัน และการคิดเชิงระบบ มองว่าองค์การไม่ได้ดำรงอยู่ในสุญญากาศ แต่ต้องมีการปรับตัวต่อปัจจัยภายนอก เช่น การเปลี่ยนแปลงในสังคม เทคโนโลยี และนโยบายของรัฐ สถานศึกษาต้องมีความยืดหยุ่นและเปิดรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกเพื่อพัฒนาตนเอง ผู้บริหารจะต้องสามารถวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและนำมาใช้ในการปรับปรุงการบริหารงานภายในสถานศึกษา เช่น การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน หรือการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรตามความต้องการของสังคม (Katz Daniel and Robert L. Kahn, 1978 : 721-764)

ทฤษฎีโครงสร้างองค์กร (Organizational Structure Theory) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างองค์กร กลยุทธ์ และประสิทธิภาพ เน้นรูปแบบโครงสร้างที่เหมาะสมกับสถานการณ์ (Tom Burns and George Malcolm Stalker, 1961 : 119-125)

ทฤษฎีการตัดสินใจ (Decision Theory) มุ่งเน้นไปที่กระบวนการตัดสินใจของผู้บริหาร การวิเคราะห์ทางเลือก และการใช้ข้อมูล (Simon, 1947 : 239-259)

3. ทฤษฎีร่วมสมัย

ทฤษฎีตามหลักฐาน (Evidence-Based Management) เป็นแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และผลการวิจัยเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ แทนที่จะอาศัยเพียงประสบการณ์หรือสัญชาตญาณส่วนบุคคล แนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาและเผยแพร่โดย เจฟฟรีย์ เพอร์เฟอร์ และ โรเบิร์ต ซัตตัน ในปี 2006 โดยมุ่งเน้นให้ผู้บริหารและองค์กรใช้ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจ การบริหารตามหลักฐานเชิงประจักษ์นี้จะเริ่มต้นจากการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทั้งจากการวิจัย การวิเคราะห์สถิติ และการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อนำมาวิเคราะห์และประเมินทางเลือกต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ผู้บริหารจะต้องพิจารณาความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจ โดยอาศัยข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ และมีการติดตามผลลัพธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา

แนวคิดนี้มีประโยชน์อย่างมากในการลดความผิดพลาดที่อาจเกิดจากอคติส่วนบุคคล เพิ่มความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจ และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับองค์กร นอกจากนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนกลยุทธ์ การบริหารทรัพยากรบุคคล การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ ตลอดจนการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร (Jeffrey Pfeffer and Robert I. Sutton, 2006 : 245-276)

ทฤษฎีทรัพยากรและขีดความสามารถ (Resource-Based Theory) เป็นแนวคิดที่เน้นถึงความสำคัญของทรัพยากรภายในองค์กรที่มีลักษณะเฉพาะตัวและมีคุณค่าในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาโดย เจย์ บาร์นี ซึ่งชี้ให้เห็นว่าองค์กรที่สามารถระบุและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและขีดความสามารถที่มีลักษณะเฉพาะ 4 ประการ ได้แก่ มีค่า (Valuable) หายาก (Rare) ยั่งยืน (Sustainable) และ ยากที่จะเลียนแบบ (Inimitable) ซึ่งจะสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่เหนือกว่าคู่แข่งในระยะยาว (Barney, 1991 : 99-120)

ทฤษฎีเครือข่าย (Network Theory) มองว่าองค์กรเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน เช่น ข้อมูล เทคโนโลยี และความรู้ ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่าองค์กรไม่สามารถดำเนินงานอย่างโดดเดี่ยวได้ แต่ต้องพึ่งพาความร่วมมือและความไว้วางใจกับหน่วยงานอื่นในเครือข่าย เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและพัฒนาความยั่งยืน ความสัมพันธ์ที่ดีในเครือข่ายช่วยลดความเสี่ยง เพิ่มโอกาสในการสร้างนวัตกรรม และส่งเสริมการพัฒนาร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การร่วมมือกันของบริษัทในอุตสาหกรรมเดียวกันเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ หรือการสร้างพันธมิตรระหว่างองค์กรเพื่อขยายตลาดและเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน แนวคิดนี้ช่วยให้องค์กรมองเห็นศักยภาพในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และเพิ่มมูลค่าผ่านการบริหารเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ (Powell, 1990 : 295-336)

4. ทฤษฎีทางเลือก

ทฤษฎีความวุ่นวาย (Chaos Theory) มองว่าองค์กรเป็นระบบที่มีความซับซ้อนและไม่สามารถคาดเดาผลลัพธ์ได้อย่างแน่นอน เนื่องจากปัจจัยหลายอย่างในระบบมักมีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะที่ไม่เป็นเส้นตรง แนวคิดนี้เน้นการยืดหยุ่นและการปรับตัวขององค์กร เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง องค์กรที่นำทฤษฎีนี้ไปใช้จะให้ความสำคัญ

กับการเปิดรับความหลากหลายของความคิดเห็น การสร้างวัฒนธรรมที่พร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง และการเรียนรู้จากความผิดพลาดเพื่อพัฒนาและเติบโต ตัวอย่างเช่น การปรับตัวอย่างรวดเร็วของธุรกิจ ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจหรือการเปลี่ยนแปลงของตลาด ซึ่งทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่าแม้ความวุ่นวายอาจดูเหมือนเป็นอุปสรรค แต่ในความเป็นจริงแล้วสามารถเป็นโอกาสในการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาได้ หากองค์กรมีความพร้อมที่จะปรับตัวและรับมืออย่างชาญฉลาด (Stacey, 1996 : 353-387)

ทฤษฎีสถาบัน (Institutional Theory) เป็นแนวคิดที่เน้นถึงอิทธิพลของบรรทัดฐาน ค่านิยม และกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มีต่อพฤติกรรมและโครงสร้างขององค์กร โดย พอล ดีแมจจิโอ และ วอลเทอร์ พาวเวลล์ ชี้ให้เห็นว่าองค์กรไม่ได้ดำเนินงานอย่างอิสระจากบริบททางสังคม แต่กลับถูกรูปแบบทางสังคมหล่อหลอมผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การเลียนแบบ (Mimetic), การบังคับ (Coercive) และการยอมรับ (Normative) แนวคิดนี้อธิบายว่าองค์กรมักปรับตัวให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมเพื่อให้เกิดความชอบธรรมและการยอมรับ เช่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบของภาครัฐ การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่สะท้อนค่านิยมสังคม หรือการใช้นวัตกรรมวิชาชีพที่ได้รับ การยอมรับอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้องค์กรอาจดูเหมือนมีการปรับตัวเชิงกลยุทธ์ แต่ในความเป็นจริงแล้วการปรับตัวดังกล่าวส่วนใหญ่เกิดจากแรงกดดันทางสถาบันมากกว่า ความได้เปรียบทางการแข่งขันโดยตรง (Paul J. DiMaggio and Walter W. Powell, 1983 : 147-160)

ทฤษฎีการตีความ (Interpretive Theory) มองว่าองค์กรไม่ได้เป็นเพียงโครงสร้างที่ดำเนินการตามกฎเกณฑ์หรือกระบวนการทางเทคนิค แต่เป็นสถานที่แห่งความหมายที่ผู้คนในองค์กรร่วมกันสร้าง และตีความความจริงผ่านการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ แนวคิดนี้โดย ลินดา สเมอร์ซิซ ชี้ให้เห็นว่าองค์กรเป็นพื้นที่ที่บุคลากรต่างมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นจริงทางสังคม สร้างวัฒนธรรมองค์กร และแลกเปลี่ยนความหมายที่สะท้อนถึงค่านิยม ความเชื่อ และประสบการณ์ส่วนตัว การตีความและการสร้างวัฒนธรรมเหล่านี้มีผลต่อการกำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ และพฤติกรรมขององค์กร ตัวอย่างเช่น การสร้างเรื่องเล่าหรือสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ขององค์กร หรือการนำค่านิยมร่วมมาใช้เป็นแนวทางในการทำงาน ทฤษฎีนี้เน้นถึงความสำคัญของความเข้าใจในมุมมองและความหมายที่หลากหลาย ซึ่งช่วยให้องค์กรสามารถสร้างความเป็นเอกภาพและการทำงานร่วมกันในท่ามกลางความแตกต่าง (Smircich, 1983 : 339-358)

5. ทฤษฎีเชิงพฤติกรรมศาสตร์

ทฤษฎีการบริหารแบบผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นบทบาทของผู้นำในการกระตุ้นและเปลี่ยนแปลงผู้ตามให้มีแรงจูงใจในการทำงาน และความมุ่งมั่นต่อเป้าหมายขององค์กรมากยิ่งขึ้น โดย เบอร์นาร์ด ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้นำการเปลี่ยนแปลงไม่ได้เพียงแต่สร้างแรงบันดาลใจผ่านวิสัยทัศน์และความคิดสร้างสรรค์เท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาผู้ตามในระดับบุคคลและกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถในระยะยาว ผู้นำลักษณะนี้ใช้กลยุทธ์สำคัญ เช่น การแสดงตัวเป็นแบบอย่างที่ดี (Idealized Influence) การกระตุ้นด้วยแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) การสนับสนุนการพัฒนาทางปัญญา (Intellectual Stimulation) และการให้ความใส่ใจเฉพาะบุคคล (Individualized Consideration) การบริหารเช่นนี้ช่วยสร้างความผูกพันทางอารมณ์และจิตใจระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ทำให้เกิดการทำงานอย่างเต็มประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร ตัวอย่างเช่น ผู้นำที่สร้าง

สภาพแวดล้อมการทำงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และนวัตกรรม พร้อมทั้งสนับสนุนการเติบโตของบุคลากรในทุกระดับ ทฤษฎีนี้เน้นให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพของบุคคลและความร่วมมือในทีมเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน (Bass, 1985 : 207-230)

ทฤษฎีสองปัจจัย (Two-Factor Theory) ของ เฟรดเดอริก เฮิร์ซเบิร์ก เป็นแนวคิดที่อธิบายปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจและแรงจูงใจในการทำงาน โดยเฮิร์ซเบิร์ก แบ่งปัจจัยออกเป็นสองกลุ่มหลักได้แก่ "ปัจจัยสร้างแรงจูงใจ" (Motivators) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงาน เช่น การให้รางวัล ความท้าทายในการทำงาน และการยอมรับผลงาน ปัจจัยเหล่านี้ช่วยกระตุ้นให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นและความพึงพอใจที่ลึกซึ้งในงาน และ "ปัจจัยบั่นทอนแรงจูงใจ" (Hygiene Factors) ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทของงาน เช่น เงินเดือน ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน แม้ว่าปัจจัยเหล่านี้จะไม่ได้สร้างแรงจูงใจโดยตรง แต่การขาดปัจจัยเหล่านี้อาจนำไปสู่ความไม่พึงพอใจ การจัดการที่เหมาะสม เช่น การจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะทางและการประเมินผลอย่างเป็นธรรม จะช่วยส่งเสริมแรงจูงใจให้บุคลากรมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการตอบสนองต่อความต้องการที่เพิ่มขึ้นในสังคมปัจจุบัน แนวคิดนี้เน้นให้เห็นว่าการสร้างสมดุลระหว่างปัจจัยทั้งสองเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร และการสร้างความยั่งยืนในองค์กร (Herzberg, 1959 : 113-120)

ทฤษฎีความต้องการ (Hierarchy of Needs) ของ เอเบรฮัม มาสโลว์ อธิบายว่าแรงจูงใจของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองความต้องการที่มีลำดับขั้นตอน ซึ่งเริ่มจากความต้องการพื้นฐานที่สุดไปจนถึงความต้องการที่สูงขึ้น โดยในบริบทของการทำงาน มาสโลว์ชี้ให้เห็นว่าบุคลากรจะมีแรงจูงใจมากขึ้นเมื่อองค์กรสามารถตอบสนองความต้องการในระดับพื้นฐาน เช่น ความมั่นคงในงานและความปลอดภัยในชีวิตการทำงาน ก่อนที่จะก้าวไปสู่การตอบสนองความต้องการในระดับที่สูงขึ้น เช่น ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร การได้รับการยอมรับ และโอกาสในการพัฒนาตนเอง ความต้องการในระดับสูงสุดคือ การพัฒนาตนเอง (Self-Actualization) ซึ่งเป็นช่วงที่บุคลากรสามารถใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่เพื่อสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในงาน การสนับสนุนที่ตอบสนองความต้องการในแต่ละระดับช่วยส่งเสริมให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นและแรงจูงใจที่จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดนี้ยังชี้ให้เห็นว่าองค์กรที่เข้าใจและจัดการตอบสนองความต้องการเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม จะสามารถพัฒนาบุคลากรให้เกิดความพึงพอใจและศักยภาพสูงสุดได้ (Maslow, 1943 : 370-396)

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “การบริหารสถานศึกษา” ไว้อย่างหลากหลาย ดังเช่นในมุมมองของ เนเรศวร์ เศรษฐสิงห์ และชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2566 : 275-285) กล่าวว่า “การบริหารการศึกษา” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษคือ “Administration” หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานโดยมีแนวนโยบายเป็นตัวกำหนดทิศทาง มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการและกิจกรรม เป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้ประสบความสำเร็จ โดยอาศัยการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม คุ่มค่าและเป็นประโยชน์สูงสุด ซึ่งนักบริหารการศึกษาจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การจัดบุคลากรและทีมงาน การอำนวยความสะดวกหรือการสั่งการ การประสานงาน การจัดสรรงบประมาณ และการรายงานผลการดำเนินงาน นอกจากนี้การบริหารการศึกษายังต้องเกี่ยวข้องกับภารกิจที่สอดคล้องกับลักษณะของหน่วยงาน

หรือองค์การ เช่นในสถานศึกษาการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งภาระงานเป็น 4 งาน ได้แก่ งานทั่วไป งานวิชาการ งานบุคลากร และงานการเงินและงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ สุวิชัย มงคลธง และเผด็จ จงสกุลศิริ (2566 : 85-107) ที่กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการดำเนินงานร่วมกันของบุคลากรภายในสถานศึกษาและคณะบุคคลต่าง ๆ ของชุมชน ในท้องถิ่น เพื่อวางแผนการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดประสงค์ของสถานศึกษาในหลักการบริหารงาน 4 งาน ได้แก่ การบริหารวิชาการ การบริหารงานบุคลากร การบริหารงบประมาณและการบริหารทั่วไป ที่ส่งผลต่อคุณภาพและประสิทธิภาพของสถานศึกษา

ขณะที่อภิญา บุญเกียรติ และพระมหาอุดร อุตตโร (2566 : 17-31) มีการกล่าวถึง การบริหารสถานศึกษาในมุมมองที่กว้างขึ้นว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งต้องดำเนินการตั้งแต่การบริหารวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหาร อาคารสถานที่ การบริหารงานธุรการและการเงินการบริหารงานกิจการนักเรียน นักศึกษา และงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อเยาวชนในทุก ๆ ด้าน เช่น บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ เจตคติ พฤติกรรม คุณธรรม ให้มีค่านิยมตรงกับความต้องการของสังคม โดยใช้กระบวนการ ที่มีระเบียบ และใช้ทรัพยากร ตลอดจน เทคนิคต่าง ๆ ที่เหมาะสม เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในสถานศึกษาร่วมกำหนดไว้ เช่นเดียวกับ สุวิมล โพธิ์กลิ่น (2564 : 975-984) ที่กล่าวว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษาให้เกิดคุณภาพตามมาตรฐานด้วยกระบวนการที่หลากหลาย ตามบริบท ทรัพยากรและศักยภาพที่สถานศึกษามีอยู่ ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ประชาชน และหน่วยงานองค์กรในท้องถิ่น สถานศึกษาควรมีการกำหนด ทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษาให้ชัดเจน และดำเนินงานตามทิศทางที่สถานศึกษากำหนดไว้ ผลที่เกิดจากการดำเนินการตามทิศทางและเป้าหมายของสถานศึกษานั้นเป็นประสิทธิผลที่เกิดขึ้น ดังนั้นในการบริหารสถานศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้ แนวคิด พื้นฐานของประสิทธิผล ความหมายของประสิทธิผล การบริหารองค์การที่มีประสิทธิผลคุณลักษณะ และองค์ประกอบของสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล และการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล

อีกด้านหนึ่ง พิมพ์พร จารุจิตร (2559 : 103) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาคือ กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศาสตร์และศิลป์เพื่อนำไปสู่การดำเนินการที่ทำให้เป้าหมายต่าง ๆ ได้รับการ ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ ในกระบวนการนี้ผู้บริหารต้องนำศาสตร์มาเป็นองค์ ความรู้และแนวคิดที่สอดคล้องกับศิลป์ทางการโน้มน้าวใจ เพื่อสร้างความเข้าใจและความ ยินดีในการดำเนินการของบุคคลในองค์กร ตลอดจนการใช้กระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงาน สามารถทำงานไปในทิศทางที่เป็นไปตามเป้าหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกไว้ ซึ่งเป็นไปใน แนวทางเดียวกับที่นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2557 : 4) ที่กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นกิจกรรม ที่เน้นการดำเนินงานที่ส่งผลต่อบุคคลและองค์กร โดยการใช้การควบคุมสิ่งแวดล้อมและเทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลพัฒนาไปตรงตามเป้าหมายขององค์กร

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการต่างประเทศได้ให้ความหมายของ “การบริหารสถานศึกษา” เช่นกัน ดังเช่น แคมเบล (Ronald Campbell, 1983 : 45-46) ได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การจัดแผนยุทธศาสตร์ในสถาบันการศึกษาเพื่อให้ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และ เป้าหมายอย่างแท้จริง สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องร่วมมือกัน

เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงาม มีความรู้ ความสามารถเป็นคนดีของสังคม โดยการจัด แผนยุทธศาสตร์ทางการศึกษาการใช้ทรัพยากรและกระบวนการบริหารที่สอดคล้องและเหมาะสมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์อย่างแท้จริง สอดคล้องกับที่ กู๊ด (Good, 1973 : 348) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุม และการจัดการเกี่ยวกับงานหรือกิจการสถานศึกษา ทั้งการบริหารธุรกิจสถานศึกษาและการดำเนินการที่เกี่ยวกับบุคลากรทั้งหมดในสถานศึกษา ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรง เช่น การเรียนการสอน การแนะแนว กิจกรรมเสริมหลักสูตร

จากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาเป็นกระบวนการที่มีความหมาย และมีแง่มุมหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกับคนและกลุ่มบุคคลในองค์กรการศึกษา เพื่อสนับสนุนการดำเนินการให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ศาสตร์และศิลป์ เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารงาน เนื่องจากผู้บริหารต้องใช้ศาสตร์เป็นองค์ความรู้และแนวคิด ในการวางแผนและกำหนดระบบให้งานเป็นไปได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังต้องใช้ศิลปะหรือกระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานเพื่อบรรลุผลสำเร็จตรงตาม จุดหมายที่กำหนด นักบริหารที่ดีจึงต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การบริหารสถานศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ นอกจากนี้ยังต้องมีการร่วมมือในการทำกิจกรรม ต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ซึ่งผู้ร่วมงานนั้น อาจมีความแตกต่างกัน เช่น สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเอาเทคนิคและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหารสถานศึกษา ทั้งนี้การบริหารสถานศึกษาไม่ใช่เพียงแค่การบริหาร ด้วยตัวผู้บริหารเองเพียงกลุ่มเดียว แต่ต้องเป็นการบริหารร่วมกับกลุ่มบุคคลอื่นที่มีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อให้งานสถานศึกษาสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่องค์กรต้องการ

ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างมากต่อคุณภาพการศึกษาโดยรวม มีหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา บริหารจัดการทรัพยากร สร้างบรรยากาศที่ดี พัฒนาบุคลากร และเป็นผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ และทักษะการบริหาร จัดการที่ดี เพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่อนาคตที่ยั่งยืน

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหาร ดังเช่นที่ สุวิมล โภธิ์กลิ่น (2564 : 975-984) กล่าวว่า การบริหารจัดการศึกษาสถานศึกษาที่มีคุณภาพเป็นเสมือนการกำหนด จุดหมายปลายทางสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพสูงสุดสำหรับผู้เรียน การกำหนด เป้าหมายโดยมุ่งเน้นไปที่มาตรฐานการศึกษาของชาติและความต้องการของท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน สำคัญที่สถานศึกษาควรมี การเข้าใจถึงวัฒนธรรมและสังคมไทยเป็นส่วนสำคัญในการปรับปรุง การศึกษาให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การบริหารโดยใช้หลักการการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) เป็นวิธีที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการบริหารจัดการสถานศึกษา การให้ความสำคัญ กับการมีส่วนร่วมทั้งในและนอกห้องเรียนเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดี จะต้องเป็นผู้นำที่ ได้รับการยอมรับและความเชื่อมั่นจาก ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การนำทาง ด้วยความรู้ การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล การสร้างความกลมเกลียวร่วมเป็นหนึ่งเดียวกันในการตัดสินใจ

และดำเนินการของสถานศึกษาจะเสริมสร้างความสำเร็จในการบริหารจัดการศึกษาได้ในที่สุด การบริหารคุณภาพการศึกษาให้ทันสมัยและตรงตามนโยบายการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ทั้งของครูและนักเรียนจะเป็นสิ่งที่สำคัญในการเพิ่มศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และส่งเสริมความก้าวหน้าของประเทศไปสู่ความสำเร็จ หรืออีกนัยหนึ่งตามทัศนะของ สุนันท์ รุ่งอรุณแสงทอง และ สงวน อินทร์รักษ์ (2562 : 934-944) ที่กล่าวว่า การบริหารงานในสถานศึกษาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ในทิศทางโดยอ้อมขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษานั้น ๆ การบริหารนั้นย่อมแตกต่างกันไปตามปัจจัย แต่ละด้านทั้งในด้านของประสบการณ์ในด้านการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านระดับความรู้และทักษะหรือคุณวุฒิของผู้บริหารสถานศึกษา รวมทั้งด้านบริบทและระดับของ สถานศึกษาแต่ละแห่ง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการบริหารงานในสถานศึกษา เป็นอย่างมาก ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ตระหนักรู้และยอมรับ ถึงข้อด้อยทั้งของตนเองและบริบทของหน่วยงาน ปรับปรุงแก้ไขและใช้ภาวะผู้นำในการแก้ปัญหา หรือลดทอนความรุนแรงของปัญหาและข้อด้อยเหล่านั้นลงให้มากที่สุด เพื่อให้การบริหารงาน ในสถานศึกษาเป็นไปอย่างเต็มประสิทธิภาพตามครรลองของสมรรถนะที่ตนเองมี ซึ่งตรงกับ พิมพ์พร จารุจิตร (2559 : 103) ที่ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาเอาไว้ว่า ผู้บริหาร สถานศึกษาและแนวทางการบริหารสถานศึกษานั้นมีความสำคัญต่อการทำงานขององค์การ ซึ่งการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีการกำหนดแบบแผนที่ชัดเจน ย่อมนำ องค์การสู่ความสำเร็จ หรือบรรลุเป้าหมายของการทำงาน

อีกมุมมองหนึ่งของ ครรชิต มาลัยวงศ์ (ม.ป.ป. : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความสำคัญ ของการบริหารสถานศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาเอาไว้ว่า เป็นปัจจัยมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นหนึ่งในตัวแปรที่ส่งผลต่อการพัฒนาของประเทศทั้งในด้านการศึกษาและการแข่งขัน ในเวทีโลกนั้นคือผู้บริหารและระบบบริหาร ซึ่งบริหารการศึกษาที่ดีจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เยาวชน ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเต็มศักยภาพ ส่งผลให้มีความมั่นคงในประเทศนั้นมีทักษะและความรู้ ที่เพียงพอในการแข่งขันกับโลกภายนอก ส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมในสังคม ส่งเสริมการสร้าง ทรัพยากรมนุษย์ และสร้างสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยโอกาส เป็นเรื่องสำคัญมากที่ต้องมีนักบริหาร การศึกษาที่มีความรู้ความสามารถและมีวิสัยทัศน์ที่สามารถนำทางการศึกษาในประเทศไปสู่ ความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับ ภารดี อนันต์ธานี (2557 : 3) ที่ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการบริหาร สถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารที่มีประสิทธิภาพจะเป็นสิ่งที่ช่วยในการขับเคลื่อนนโยบาย กำหนดทิศทางในการดำเนินงาน ให้บรรลุเป้าหมาย และก่อให้เกิดศักยภาพในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ทั้งนี้ต้องอาศัยการกำหนดขั้นตอนวิธีการอย่างเป็นระบบ มีการจัดการทรัพยากรบุคคลและทรัพยากร ด้านอื่น ๆ ให้คุ้มค่าที่สุด รวมถึงการประเมินผลเพื่อนำผลที่ได้ นำกลับมาแก้ไขปรับปรุงให้สอดคล้อง และเหมาะสม อีกทั้งยังต้องคอยช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุนและแก้ปัญหาของผู้ใต้บังคับบัญชา ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา สัมพันธ์กับที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 45) ได้สรุปถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาว่า มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหาร สถานศึกษา ส่งเสริมการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน ในการดำเนินงานตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ สถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลได้เพียงใดนั้น

ผู้บริหารสถานศึกษาจึงถือเป็นบุคคลสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนและสร้างพลังแห่งการร่วมแรงร่วมใจ

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะนำมาซึ่งผลสัมฤทธิ์ที่ดีตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้บริหารต้องเป็นผู้ส่งเสริมนโยบายหรือแนวปฏิบัติต่าง ๆ ในองค์กรให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารจัดการต้องมีระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการติดต่อประสานงาน มีบุคคลและหน่วยงานที่รับผิดชอบเข้าร่วมดำเนินการ มีรูปแบบ ขั้นตอน กติกา วิธีดำเนินการ มีทรัพยากรสนับสนุน และมีกระบวนการประเมินผลการศึกษาเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นบุคคลสำคัญที่จะพัฒนากระบวนการบริหารให้เป็นไปตามนโยบาย และสามารถผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนและสร้างพลังแห่งการร่วมแรงร่วมใจโดยภาพรวม

กระบวนการบริหารสถานศึกษา

กระบวนการบริหารสถานศึกษานั้น เป็นกระบวนการที่มีขอบข่ายภาระงานชัดเจนตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาซึ่งเป็นภาระงานที่กว้างขวางและจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างเต็มประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลเต็มศักยภาพ ทั้งนี้ นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงกระบวนการบริหารสถานศึกษาเอาไว้ ดังเช่นที่ นภัสพรพรรณ มนทอง (2565 : 1098-1106) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินการโดยอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายทางด้านการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร ครูและบุคลากรภายนอก ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อบริหารจัดการสถานศึกษาให้เป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพ และบรรลุจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาซึ่งสอดคล้องกับ ญัฎฐพร ละม้ายแข และทัศนะ ศรีปัตตา (2565 : 66-76) ที่กล่าวว่า การบริหารจัดการเป็นหน้าที่หลักของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งการบริหารถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยมีผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารเพราะผู้บริหารเป็นผู้วิเคราะห์สภาพปัญหาของสถานศึกษา กำหนดทิศทางการทำงานวางแผนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีเป้าหมายความสำเร็จที่ชัดเจนและมีความมุ่งมั่นที่จะไปสู่เป้าหมาย โดยการทุ่มเทพลังกายและความคิดอย่างเต็มความสามารถมีภาวะผู้นำ มีความคิดริเริ่ม รอบรู้ และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล นอกจากนี้ สัมมา ธนินิธย์ (2560 : 4) ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา เป็นการประยุกต์กระบวนการบริหารเข้ามาใช้ในวงการการศึกษา ประกอบด้วย การตัดสินใจ การวางแผน การนำแผนสู่การปฏิบัติ การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยการ การจัดสรรทรัพยากร การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน การควบคุมงาน การประเมินผลงาน และการปรับปรุง รวมทั้งการกระตุ้น หรือการจูงใจในกระบวนการบริหารการศึกษา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารทุกระดับ ซึ่งรวมถึงผู้บริหารการศึกษาด้วย การบริหารงานที่ดีจะช่วยให้งานบริหารดำเนินไปอย่างราบรื่น มีระบบ ไม่สับสน และบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีทักษะในการใช้กระบวนการบริหารทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการตัดสินใจ มีความสำคัญมาก หากผู้บริหารตัดสินใจไม่ถูกต้อง การดำเนินการในขั้นต่อไปจะเกิดปัญหาและอุปสรรคตามมา ผู้บริหารควรเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีแนวคิด และข้อมูลครบถ้วน

ในการตัดสินใจและอาศัยกระบวนการบริหารเป็นหลักในการบริหารงาน กระบวนการบริหารสถานศึกษา จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้

นอกจากนี้ ยังอาจนำกระบวนการทางคุณภาพต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษาได้เช่นกัน ดังที่ สิริ ถีอาสนา (2557 : 8) กล่าวว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์จัดการกระบวนการบริหารหรือหน้าที่การบริหารประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคณะทำงาน (Stating) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการจัดงบประมาณ (Budgeting) หรือที่ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2555 : 6) ได้สรุปความไว้ว่า การบริหารจัดการคือกระบวนการที่ครอบคลุมการดำเนินงานและปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของ หน่วยงานที่ใช้การบริหารนี้ จะต้องดำเนินการผ่านกระบวนการหลายขั้นตอนที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร แนวคิด แพมส์-โพสคอร์บ (PAMS - POSDCORB) มีบทบาทอย่างมากในการบริหารนโยบาย (Policy) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) การบริหารคุณธรรม (Morality) การบริหารเกี่ยวกับสังคม (Society) การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการกำหนดงบประมาณ (Budgeting) ทั้งนี้ ผู้บริหารควรรักษาความสำคัญและรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้กระบวนการบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเสริมสร้างการดำเนินงานที่เป็นระบบอย่างเหมาะสม หรือที่ เอ็ดเวิร์ด เดมมิ่ง (Edwards Deming, 1986) ได้เสนอขั้นตอนการดำเนินงานคุณภาพ "วงจรเดมมิ่ง" (Deming Cycle) ว่าเป็นกระบวนการบริหารงาน หรือการจัดระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้ผลผลิตที่ออกมามีคุณภาพ ได้มาตรฐานตามเป้าหมายกำหนดซึ่งให้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การจัดทำและการวางแผน (Plan)

- 1.1 ทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนแล้วกำหนดหัวข้อควบคุม
- 1.2 กำหนดค่าเป้าหมายที่ต้องการบรรลุให้แก่หัวข้อควบคุมแต่ละข้อ
- 1.3 กำหนดวิธีดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

2. การปฏิบัติตามแผน (Do)

- 2.1 หาความรู้เกี่ยวกับวิธีดำเนินการนั้น
- 2.2 ดำเนินการตามวิธีการที่กำหนด
- 2.3 เก็บรวบรวมบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องและผลลัพธ์

3. การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล (Check)

- 3.1 ตรวจสอบว่าการปฏิบัติงานเป็นไปตามวิธีการทำงานมาตรฐานหรือไม่
- 3.2 ตรวจสอบว่าค่าที่วัดได้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่
- 3.3 ตรวจสอบว่าหัวข้อควบคุมได้ตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่

4. กำหนดมาตรฐานแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะที่ทำให้ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย (Act)

- 4.1 หากการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามวิธีการทำงานมาตรฐาน ก็หามาตรการแก้ไข
- 4.2 หากผลลัพธ์ที่ได้ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ก็ค้นหาสาเหตุและแก้ไขที่ต้นตอเพื่อมิให้เกิดปัญหาซ้ำขึ้นอีก

เกิดปัญหาซ้ำขึ้นอีก

4.3 ปรับปรุงระบบการทำงานและเอกสารวิธีการทำงานมาตรฐาน

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารสถานศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารดำเนินงาน และบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการนำศาสตร์และศิลป์ในการวางแผน การจัดองค์กร การวางแผนให้เข้ากับงาน การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การกำกับติดตาม การประเมินผล และการจัดการทรัพยากร ผู้บริหารสามารถสร้างระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพผ่านการกระตุ้น สร้างแรงจูงใจ หรือจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานที่เอื้อต่อการดำเนินงานของบุคลากร เพื่อให้ การดำเนินงานเหล่านั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล บนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ในยุคปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญยิ่ง ต่อความสำเร็จของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา เปรียบเสมือนหัวใจสำคัญที่ขับเคลื่อนกลไกต่าง ๆ ภายในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของผู้บริหาร สถานศึกษาไว้อย่างหลากหลาย เช่นที่ ขวัญชนก คงพิบูลย์ และเผด็จ จงสกุลศิริ (2566 : 54-84) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญและมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากระบบการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ นอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ทางการบริหาร สถานศึกษาแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษายังต้องมีการพัฒนาทักษะการบริหารสถานศึกษาให้ทันสมัย เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมหรือนโยบาย ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุวิมล โพธิ์กลิ่น (2564 : 975-984) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกหลักที่สำคัญมาก ของระบบการศึกษาซึ่งต้องเผชิญกับความหลากหลายในการบริหารจัดการสถานศึกษาในยุคปัจจุบันนี้ บทบาทของผู้บริหารคือการเป็นศูนย์กลางของครูและนักเรียน โดยต้องมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อสร้าง กระบวนการเรียนรู้ตามบริบท ผู้บริหารต้องเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว เนื่องจากชุมชนมีความหลากหลายของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและสนับสนุน ความก้าวหน้าของนักเรียน ความสำเร็จของสถานศึกษาในการบริหารสถานศึกษาในยุคใหม่นี้ ขึ้นอยู่กับ ความตระหนักรู้และวิธีการในการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้การศึกษา ได้พัฒนาตามวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และเพื่อให้ได้มาซึ่งกระบวนการหรือวิธีการบริหารที่เหมาะสม กับปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน (2557 : 135-136) ที่กล่าวว่า การบริหาร จัดการโรงเรียน คือ การที่โรงเรียนได้ดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ ตรวจสอบ และทบทวนกระบวนการ การบริหารจัดการ ตั้งแต่การตรวจสอบสถานภาพโรงเรียนและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ปรับแต่งวิสัยทัศน์และเป้าหมายของโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสอดคล้อง กับหลักสูตรโรงเรียนที่คาดหวัง ทบทวนหลักสูตรสถานศึกษา วางแผนงาน การกำหนดเวลาเรียน โปรแกรมการเรียนจัดรายวิชาพื้นฐานและเพิ่มเติมแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ให้สอดคล้องและส่งผลถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ที่เป็นกลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าวข้างต้นคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการบริหาร สถานศึกษานั้น ๆ

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ธีระ รุญเจริญ, 2546 : 19-21) ได้กำหนดลักษณะผู้บริหารต้นแบบว่ามีบทบาทในการบริหารและการจัดการศึกษาดังนี้

1) การเป็นผู้นำทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหมวด 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และมีการวางแผน นโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างชัดเจน และสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติ ให้คำปรึกษาแนะนำ และสร้างพลังความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา

2) การบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งครูและบุคลากรภายในโรงเรียน บุคคล และหน่วยงานภายนอกโรงเรียน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น ครู บุคลากร พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ

3) การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ทั้งทางด้านวิชาการ เช่นการจัดสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา เทคโนโลยีช่วยการเรียนการสอนและอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ ตลอดจนการให้บริการ และจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ เช่นแหล่งเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และจัดบรรยากาศของโรงเรียนให้อบอุ่นเพื่อให้ผู้เรียนมีความรักที่จะเรียนรู้และรู้จักแสวงหาความรู้

4) การประสานความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เพื่อสร้างเครือข่ายผู้สนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ทรัพยากรงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล เช่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และประสบการณ์พิเศษที่โรงเรียนต้องการ เป็นต้น มาช่วยพัฒนาทรัพยากรด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน อุปกรณ์กีฬา สื่อ และเทคโนโลยี เป็นต้น

5) การส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรใน โรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้เข้ารับการฝึกอบรม เข้าร่วมประชุมสัมมนาและไปทัศนศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อสามารถนำมาประยุกต์และปรับปรุงในการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

6) การสร้างแรงจูงใจโดยเป็นผู้มีทัศนคติในเชิงบวกกับผู้ร่วมงาน มีความยืดหยุ่นในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่นและเข้าใจในความต้องการ ของฝ่ายต่าง ๆ ให้ความสำคัญในความพยายามของทีมงาน สร้างแรงจูงใจในการทำงานด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น การแสดงความขอบคุณ การเผยแพร่ผลงานของทีมงาน การยกย่องชมเชยและการให้รางวัล เป็นต้น

7) การประเมินผล โดยส่งเสริมการประเมินผลภายในสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ เพื่อรองรับการประเมินผลภายนอก มีการนำผลประเมินผู้เรียนมาใช้กำหนดนโยบายของสถานศึกษา เพื่อให้เป็นกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและครบวงจร

8) การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ในโรงเรียนของครูและนักเรียน รวมทั้งผู้บริหารอาจเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยด้วย

9) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารของโรงเรียนให้ชุมชนและสาธารณชนทราบ โดยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น

10) การส่งเสริมเทคโนโลยี เพื่อให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าทั้งในและต่างประเทศ ให้สอดคล้องกับยุคสังคมแห่งการเรียนรู้

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้บริหารจึงมีบทบาทสำคัญในการนำทางและปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนด เพื่อให้การบริหารจัดการการศึกษาเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ให้กระทรวงฯ กระจายอำนาจการบริหารจัดการไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรงใน 4 ด้านคือ ด้านการบริหารวิชาการการบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป สรุปพอสังเขปได้ดังนี้ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2543 : 82-84) ด้านการบริหารวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ด้านการบริหารงานวิชาการ เป็นผู้นำทางวิชาการที่มีวิสัยทัศน์ ริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่เรียนรู้ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รอบรู้ด้านการศึกษา มีความรับผิดชอบ แสวงหาข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ รายงานผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ ใช้นวัตกรรมในการบริหาร และคำนึงถึงมาตรฐานวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความเข้าใจนโยบาย อำนาจ หน้าที่ และกิจกรรม ในหน่วยงาน มีความรู้เกี่ยวกับระบบงบประมาณ เข้าใจระเบียบการคลัง พัสดุ การเงิน มีความซื่อสัตย์ สุจริต ละเอียดรอบคอบ ตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล ตรวจสอบการใช้งบประมาณอยู่เสมอ และรายงานงบประมาณอย่างเป็นระบบ ด้านการบริหารงานบุคคล ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการบริหารงานบุคคล เป็นแบบอย่างที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ อารมณ์ขัน ประชาธิปไตย ประนีประนอม อดทน อดกลั้น เป็นนักพูด ประสานงาน จูงใจ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มุ่งมั่นพัฒนาองค์กร และด้านการบริหารทั่วไป ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นนักวางแผน กำหนดนโยบาย ตัดสินใจ วินิจฉัยสั่งการ บริหารโดยใช้ระบบสารสนเทศที่ทันสมัย ติดต่อสื่อสาร มอบอำนาจ ความรับผิดชอบ คล่องแคล่ว ว่องไว ตื่นตัว รับผิดชอบงานสูง ไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรค กำกับ ติดตาม และประเมินผล

กล่าวโดยสรุป บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาดังที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีความสำคัญอย่างมากในการส่งเสริม พัฒนาและบริหารสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการกระทรวงศึกษาธิการได้กระจายอำนาจการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ให้บริหารจัดการอย่างครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารวิชาการ เน้นความรู้และการเป็นผู้นำด้านวิชาการ ทักษะการบริหารงาน การใช้ความรู้และประสบการณ์ ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีวิสัยทัศน์ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และคำนึงถึง มาตรฐานวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ นำเสนอความเข้าใจในโครงสร้างและระบบงบประมาณ มีความซื่อสัตย์ ปฏิบัติตาม กฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ในการใช้งบประมาณ สามารถตัดสินใจ อย่างมีเหตุผล และมีระบบรายงานการเงินอย่างเป็นระบบ ด้านการบริหารงานบุคคล เน้นความรู้ ทักษะประสบการณ์ในการบริหารบุคคล เป็นแบบอย่างที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความอดทน และสามารถประสานงานและทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และด้านการบริหารทั่วไป เป็นนักวางแผนและกำหนดนโยบายที่ดี สามารถตัดสินใจและวินิจฉัยสั่งการที่ดี มีความรู้และบริหาร โดยใช้ระบบสารสนเทศที่ทันสมัย สามารถติดต่อสื่อสารได้ดี มอบอำนาจและรับผิดชอบแก่ผู้ที่เหมาะสม

คล่องแคล่ว มีความรับผิดชอบงานสูง กำกับ ติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการต่างประเทศได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารเอาไว้ เช่น สตีเฟน เจนีเซวิช (Knezevich, 1984 : 65-70) ที่เสนอว่า ผู้บริหารหรือผู้นำทางการศึกษาควรมีบทบาทสำคัญหลากหลายในการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพ ได้แก่ การเป็นผู้กำหนดทิศทาง (Direction Setter) ที่มีหน้าที่ชี้แจงและทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน พร้อมทั้งมีทักษะในการจัดสรรงบประมาณแบบโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบทบาทในการเป็นผู้กระตุ้นความเป็นผู้นำ (Leader Catalyst) ที่สามารถจูงใจและสร้างแรงกระตุ้นแก่พฤติกรรมรวมของมนุษย์ผ่านกระบวนการกลุ่ม นอกจากนี้ ผู้บริหารยังควรมีบทบาทในฐานะนักวางแผน (Planner) ที่สามารถคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตและเตรียมพร้อมบุคลากรในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รวมถึงบทบาทในการเป็นผู้ตัดสินใจ (Decision Maker) ซึ่งต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการตัดสินใจที่เหมาะสม อีกทั้งยังต้องมีความสามารถในการเป็นนักจัดองค์การ (Organizer) ที่สามารถออกแบบและขยายโครงสร้างองค์การได้ รวมถึงเข้าใจพฤติกรรมและพลวัตขององค์การ ผู้บริหารยังต้องสามารถจัดการกับการเปลี่ยนแปลง (Change Manager) โดยเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงให้กับสถาบัน และควรรู้จักเลือกสถานการณ์ที่เหมาะสมในการปรับเปลี่ยน อีกทั้งมีบทบาทในการเป็นผู้ประสานงาน (Coordinator) ที่มีความเข้าใจในรูปแบบปฏิสัมพันธ์และเครือข่ายการสื่อสาร เพื่อการจัดการงานอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังต้องมีความสามารถในการสื่อสาร (Communicator) ทั้งการพูด การเขียน และการใช้สื่อเพื่อการสื่อสารได้อย่างชัดเจน นอกจากการสื่อสารแล้ว ผู้บริหารยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้จัดการความขัดแย้ง (Conflict Manager) ที่สามารถเข้าใจสาเหตุและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการเป็นผู้แก้ปัญหา (Problem Manager) ที่มีความสามารถในการวินิจฉัยและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สุดท้ายคือบทบาทของผู้จัดระบบ (System Manager) ที่สามารถวิเคราะห์และบริหารจัดการระบบและกระบวนการที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านของภาวะผู้นำ คูทซ์และไวทริช (Koontz, H., & Wehrich, H., 1988 : 42-47) อธิบายว่า ภาวะผู้นำคือศิลปะหรือกระบวนการในการใช้อิทธิพลเพื่อให้ผู้อื่นทุ่มเทความพยายามอย่างเต็มใจและกระตือรือร้นเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ในเชิงอุดมคติแล้ว ผู้นำควรสร้างแรงจูงใจให้ผู้ตามทำงานด้วยความสมัครใจ ไม่เพียงเท่านั้น แต่ยังคงกระตุ้นให้ทำด้วยความกระตือรือร้นและมีความเชื่อมั่นในภารกิจนั้น ๆ โดยภาวะผู้นำนั้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสามารถในการใช้อำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจซึ่งคำนึงถึงความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ความสามารถในการสร้างความรู้สึกร่วม และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการตอบสนองต่อแรงกระตุ้น นอกจากนี้ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์ของฟิดเลอร์ (Fiedler, 1969 : 78-95) ยังให้ความสำคัญกับการปรับบทบาทและการตัดสินใจของผู้นำให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการบริหารจัดการ ฟิดเลอร์เน้นว่าผู้นำควรสามารถสร้างแรงจูงใจที่สอดคล้องกับความต้องการและเป้าหมายของสมาชิก เพื่อให้บุคลากรทำงานอย่างมุ่งมั่นและกระตือรือร้น นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นว่าผู้นำควรใช้ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใสในการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้บริหารและสมาชิกใน

องค์กร ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารงานที่โปร่งใสและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทักษะในการวางแผนและจัดการทรัพยากรของผู้นำยังเป็นปัจจัยสำคัญ โดยผู้นำที่มีประสิทธิภาพควรมีการวางแผนที่ชัดเจนและสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการกำกับดูแลและบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง นอกจากการบริหารทรัพยากรแล้ว พิตเลอร์ยังเน้นว่าผู้นำควรปรับหลักสูตรการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในกระบวนการเรียนการสอน ในด้านการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉิน พิตเลอร์ได้แนะนำให้ผู้นำพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อองค์กร ซึ่งต้องอาศัยความสามารถในการประเมินความเสี่ยงและการวางแผนรับมืออย่างเป็นระบบ การจัดเตรียมบุคลากรให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นถือเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความปลอดภัยและการตอบสนองต่อภาวะวิกฤติได้อย่างรวดเร็ว ทฤษฎีของพิตเลอร์จึงเป็นแนวทางที่ผู้นำสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของบุคลากรและผู้เรียน โดยคำนึงถึงการสร้างแรงจูงใจ การจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม และการเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ในทางการบริหารการศึกษา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแนวทางของผู้บริหารสถานศึกษาตามคำแนะนำของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้น ล้วนกล่าวถึงขอบข่ายภาระงานและความรับผิดชอบที่ผู้บริหารสถานศึกษาพึงมี รวมทั้งยังให้ความสำคัญกับการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ มุ่งเน้นส่งเสริมการบริหารและการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ให้เป็นที่ยอมรับ ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรมในการบริหารและพัฒนาสถานศึกษา ใช้หลักการของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีในการบริหารงานในขอบเขตทั้ง 4 ด้าน ตามที่ได้รับอำนาจจากการกระจายอำนาจของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคม ความเปลี่ยนแปลงของโลกและความต้องการของผู้เรียน จึงจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญที่ส่งผลให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จและเสริมสร้างระบบการศึกษาที่ทันสมัย ทันทต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและในปัจจุบันและอนาคต

การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการในสถานศึกษา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (ม.ป.ป. : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ส่งเสริม” ไว้ว่า หมายถึง การเกื้อหนุน ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่า การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการในสถานศึกษา จึงหมายถึง การเกื้อหนุน การช่วยเหลือ หรือการสนับสนุนของผู้บริหารสถานศึกษาในการที่จะขับเคลื่อนการดำเนินงานของสถานศึกษาตามกรอบอำนาจที่มีอยู่ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นบทบาทและหน้าที่โดยตรง การบริหารสถานศึกษาเป็นภารกิจของผู้บริหารที่ต้องกำหนดแบบแผนวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างเป็นระบบ เพราะหากระบบบริหารไม่ดี จะกระทบกระเทือนถึงส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงาน นักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การบริหารนั้นจะต้องใช้ศาสตร์ และศิลป์

ทุกประการ เพราะการดำเนินงานต่าง ๆ มิใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงคนเดียว แต่มีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ ผู้ช่วยงานแต่ละคนมีความแตกต่างกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะเอาเทคนิควิธี และกระบวนการที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษา (เน้นที่ธัญพัทธ์ ทองประเทือง และ ในตะวัน กำหอม, 2566 : 18-27) ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ผ่านการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อการศึกษาโดยผู้บริหารต้องมีความตระหนักถึงความสำคัญของ ICT มีการจัดทำแผนพัฒนา ส่งเสริมสนับสนุนการใช้งาน จัดระบบกำกับ ติดตาม ประเมินผล และจัดให้มีบุคลากรรับผิดชอบงานด้าน ICT โดยตรงซึ่งจะส่งผลให้ สถานศึกษามีการบริหารจัดการภายในที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ อย่างไรก็ตาม ควรมีการพัฒนา ระบบงานข้อมูลสารสนเทศ ทักษะการใช้ ICT ของบุคลากร การสนับสนุนการใช้ ICT ในการจัดการเรียนรู้ และขยายการใช้ ICT ไปยังงานอื่นๆ ด้วย (ยุภาวรัตน์ ชันตีกรม, 2565 : 37-51) สอดคล้องกับที่ ศศิธรดา แพงไทย (2559 : 7-11) ได้กล่าวว่า บทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การส่งเสริมระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม การใช้เทคโนโลยี การพัฒนาวิชาการ การมีส่วนร่วมของชุมชน การบริหารแบบประชาธิปไตย การสร้างเอกลักษณ์ขององค์กร การบริหารคุณภาพ การสร้างขวัญกำลังใจ และการจัดหางบประมาณ ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาผู้เรียนและยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวม และยังสอดคล้องกับที่ อีระ รุญเจริญ (2546 : 37-66) ได้กล่าวว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการส่งเสริมระบบการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารควรมีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นำเทคโนโลยีมาใช้ พัฒนาวิชาการ ประสานความร่วมมือกับชุมชน บริหารงานแบบประชาธิปไตย ส่งเสริมเอกลักษณ์ขององค์กร บริหารคุณภาพ มุ่งพัฒนานักเรียน สร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากร และจัดหางบประมาณสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งนี้ ผู้บริหารควรยึดหลักการเหล่านี้เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เป็นที่ยอมรับทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยสรุป บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้ระบบการบริหารสถานศึกษาบรรลุเป้าหมายและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 12) ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา มีหน้าที่สำคัญยิ่งในการส่งเสริมระบบการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำในการพัฒนา ขับเคลื่อนนโยบาย วางแผน จัดทำหลักสูตร ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน สร้างความร่วมมือ ประสานงานกับบุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา จัดหาข้อมูลสารสนเทศ สนับสนุนสภาพแวดล้อม วัสดุ อุปกรณ์ นิเทศ ช่วยเหลือ พัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร พัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีระบบนิเทศภายใน ระบบประกันคุณภาพภายใน กำกับ ติดตาม ประเมินผล และนำผลการประเมินนั้นไปพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายตามหลักสูตรและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยสรุปแล้ว ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ มุ่งมั่นพัฒนา มองการณ์ไกล บริหารจัดการอย่างมีระบบ ส่งเสริมความร่วมมือ

สนับสนุนบุคลากร พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของสถานศึกษา และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีคุณภาพ

จึงสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการขับเคลื่อนระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล บทบาทหลัก ๆ ประกอบด้วย 1) การเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นำเทคโนโลยีมาใช้ พัฒนาวิชาการ ประสานความร่วมมือกับชุมชน บริหารงานแบบประชาธิปไตย ส่งเสริมเอกลักษณ์ขององค์กร บริหารคุณภาพ มุ่งพัฒนานักเรียน สร้างขวัญกำลังใจแก่ครูและบุคลากร และจัดหางบประมาณสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) การเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบาย วางแผน จัดทำหลักสูตร ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ สร้างความร่วมมือ ประสานงานกับบุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา 3) การเป็นผู้สนับสนุน สภาพแวดล้อม วัสดุ อุปกรณ์ นิเทศ ช่วยเหลือ พัฒนาบุคลากร ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร พัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง 4) การเป็นผู้ประเมินผล กำกับ ติดตาม ประเมินผล และนำผลการประเมินนั้นไปพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาควรมีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ มุ่งมั่นพัฒนา มองการณ์ไกล บริหารจัดการอย่างมีระบบ ส่งเสริมความร่วมมือ สนับสนุนบุคลากร พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของสถานศึกษาและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีคุณภาพ ด้วยแนวทางการปฏิบัติที่หลากหลาย เช่น จัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษาที่ยึดหลักธรรมาภิบาล จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน พัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ประสานความร่วมมือกับชุมชน บริหารงานแบบประชาธิปไตย สร้างเอกลักษณ์ขององค์กร บริหารคุณภาพ สร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากร จัดหางบประมาณ สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา กระบวนการเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล โดยมุ่งเน้นผลลัพธ์คือ ความสำเร็จของสถานศึกษา พัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี มีคุณภาพ และพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยรวม

ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเป็นสิ่งสำคัญสำหรับองค์กรทุกประเภท องค์ประกอบสำคัญของระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และสร้างผลลัพธ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

มีนักวิชาการ นักการศึกษา รวมถึงนักบริหารที่ได้ให้กล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับ “ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ” ไว้อย่างหลากหลาย ดังเช่นที่ นิรภัย จันทร์สวัสดิ์ (2565 : ออนไลน์) ได้ให้คำนิยามประสิทธิภาพ (Efficiency) ว่าหมายถึง กระบวนการหรือวิธีการใด ๆ ที่นำไปสู่ความสำเร็จ ถูกวางแผนและดำเนินการด้วยการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน เงินทุน และวิธีการดำเนินการ คุณภาพของทรัพยากรเอง ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการประสบความสำเร็จของกระบวนการบริหาร การเลือกใช้

ทรัพยากรที่มีคุณภาพสูงที่สุดในปริมาณที่เหมาะสมจะส่งผลให้กระบวนการดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางกลับกัน หากทรัพยากรมีปริมาณมากแต่คุณภาพต่ำ การเลือกใช้วิธีการที่ดึงเอาศักยภาพของทรัพยากรออกมาให้ได้มากที่สุดจะทำให้กระบวนการดำเนินการมีประสิทธิภาพได้เช่นกัน ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพคือระบบที่สามารถวางแผน ดำเนินการ และควบคุมการใช้ทรัพยากรในทางที่เกิดประสิทธิภาพที่สุด ซึ่งการบริหารจัดการที่ดีจะเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพและการทำงานร่วมกันจนเกิดประสิทธิผลเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ต้องการ ส่วนในแง่ของการบริหารจัดการภาครัฐ ดังเช่นในมุมมองของ ดวงหทัย อุทัยรัตน์ (2565 : 161-173) ที่ได้กล่าวว่า การบริหารสถานที่มีประสิทธิภาพจะต้องยึดถือเอาประชาชนและประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ผ่านการร่วมมือกันของทุกภาคส่วนในการมีส่วนร่วมบริหาร เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและประชาชนอย่างโปร่งใส มีความเป็นสากล เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งสอดคล้องกับที่ อังคณา แยมนิล (2564 : 108-122) ที่เสนอว่า การบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพนั้น องค์กรจะต้องมีการมุ่งเน้น ด้านการจัดการความรู้ ด้านการพัฒนาและการรักษาทรัพยากรบุคคล ด้านการนำองค์กร ด้านการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ ด้านการจัดการกระบวนการ ด้านการประเมิน และด้านการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พร้อมทั้งนำนโยบาย Thailand 4.0 มาประยุกต์ใช้ เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ พิมพ์พร จารุจิตร (2559 : 188) กล่าวว่า การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่นั้น จะต้องประกอบไปด้วย การบูรณาการทักษะต่าง ๆ ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การใช้เทคโนโลยี การตัดสินใจที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และคุณธรรมจริยธรรม

ขณะที่ วิจิตร วรุตบางกูร และสุพิชญา ธีระกุล (2523 : 2-3) กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ คือ กระบวนการ กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลหลายคนร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บริการทางการศึกษาและคุณธรรมต่าง ๆ แก่เยาวชนและผู้สนใจ เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติ เช่นเดียวกับที่ ศิริ ถีอาสนา (2557 : 8) ได้เสนอความหมายของการบริหารที่มีประสิทธิภาพว่าเป็นกิจกรรมของกลุ่มคนที่รวมตัวกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อร่วมมือกันจัดการทรัพยากรที่มีอย่างเหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกัน โดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจัดการกระบวนการบริหารหรือหน้าที่การบริหาร ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ(Organizing) การจัดคณะทำงาน (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองที่สุธิดา เสาวคนธ์ (ม.ป.ป. : ออนไลน์) กล่าวว่า การบริหารที่มีประสิทธิภาพ คือ การทำงานอย่างประหยัดต้นทุน ให้เสร็จทันเวลาภายในคุณภาพที่กำหนดไว้ ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการทำงานให้เกิดผล หรือบรรลุเป้าหมายได้แบบประหยัดต้นทุน เสร็จทันเวลา ภายในคุณภาพที่ระบุไว้ โดยปัจจัยของประสิทธิภาพจะมีอยู่ 3 อย่าง ได้แก่ ค่าใช้จ่ายเวลา และคุณภาพ

นอกจากนักวิชาการในประเทศแล้ว ยังมีนักวิชาการต่างประเทศที่เสนอความเห็นเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพไว้ เช่น ปีเตอร์และวอเตอร์แมน (Peters, T. J. and Waterman, R. H. Jr, 2015) ที่กล่าวว่า องค์กรมีองค์ประกอบภายในที่สำคัญ 7 ประการของการบริหารซึ่งต้องทำงานให้สัมพันธ์สอดคล้องกัน ประกอบด้วย (1) การจัดโครงสร้างองค์การว่าประกอบด้วยหน่วยงานใด มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและมีสายการรายงานหรือการบังคับบัญชาอย่างไร (2) การวางแผนกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ภารกิจ และคุณค่าขององค์การ (3) กระบวนการตัดสินใจของผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในระบบการบริหารงาน (4) ส่งเสริมทักษะและสมรรถนะความสามารถของบุคลากรที่ทำงานให้กับองค์การ (5) การบริหารของผู้บริหารระดับสูงภายในองค์การและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้บริหารระดับต่าง ๆ (6) พัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติโดยทั่วไปของบุคลากร (7) สร้างค่านิยมที่เป็นมาตรฐานและการยอมรับร่วมกันทั้งองค์การ หรือมุมมองของ จอห์น เซอร์เมอร์ฮอร์น และ แดเนียล บาคร์ช (Schermerhorn, J. R. and Bachrach, D. G, 2015) ที่ได้กล่าวถึงหน้าที่ของการบริหารไว้ 4 ประการ คือ (1) การวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ด้านประสิทธิภาพและการตัดสินใจว่าจะบรรลุเป้าหมายได้อย่างไร (2) การจัดองค์การด้วยและการจัดการ การจัดเตรียมงานและบุคลากรเพื่อให้งานสำเร็จ (3) การนำของผู้บริหารโดยการสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรทำงานเพื่อองค์การ และ (4) การควบคุมคุณภาพด้วยการวัดประสิทธิภาพการดำเนินการเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ

จึงสรุปได้ว่ากระบวนการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ คือ กระบวนการทางการบริหารที่ผู้บริหารวางกรอบในการดำเนินการขององค์กรเอาไว้ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งทรัพยากรที่เป็นสินทรัพย์หรือทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ขององค์กร ให้ดำเนินการอย่างเต็มศักยภาพให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด คำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยผลผลิตที่ได้จะต้องมีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ความสำคัญของระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

การจัดการศึกษาจะสามารถบรรลุเป้าหมายได้นั้น ผู้จัดการศึกษาจำเป็นต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีกระบวนการบริหารที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงมีระบบติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจหลักการติดตามและประเมินผล และนำผลการประเมินนั้นไปใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ การบริหารที่มีประสิทธิภาพยังเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน ตามหลักการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมครูให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่พร้อมและพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ การจัดการศึกษาที่ประสบความสำเร็จนั้นย่อมต้องมาพหุติกรรมทางการบริหารที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นจุดสำคัญ ซึ่งเป็นกลไกที่ส่งผลโดยตรงต่อการบริหารโรงเรียนในมิติต่าง ๆ โดยที่ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากงานจะบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้วางไว้หรือไม่ขึ้นอยู่กับได้รับการปฏิบัติที่ดีของผู้ปฏิบัติงาน บนพื้นฐานของการบริหารที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหาร ดังนั้น การบริหารศึกษาที่มีประสิทธิภาพจึงมี

ความสำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อนและพัฒนาการศึกษาในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพไปอีกขั้นหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่า มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพไว้หลากหลายมุมมอง ดังเช่นในมุมมองของ พจนานถ กสิบสัทบุตร และคณะ (2566 : 149-158) ที่กล่าวว่า กระบวนการบริหารศึกษาที่ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและชีวิตที่ดีขึ้น มีความรับผิดชอบ เข้าใจคุณค่าของการรักษาธรรมชาติและสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่สำคัญส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขณะที่ เสรี ภัคดี และคณะ (2565 : 95-111) ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารที่มีประสิทธิภาพเพิ่มเติมว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เนื่องจากเป็นสิ่งที่ยังชี้ให้เห็นว่าการดำเนินการดำเนินงานในการทำหน้าที่ในการบริหารงานนั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ เครือวัลย์ ทิพวัต และคณะ (2562 : 100-108) ได้กล่าวว่า การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนมีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากกระบวนการบริหารนั้นส่งผลโดยตรงต่อการบริหารโรงเรียนในมิติต่าง ๆ ทั้งในเชิงที่เป็นบวกและลบ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นพื้นฐานและกระบวนการสำคัญที่สนับสนุนกระบวนการการเรียนรู้ของนักเรียนให้เติบโตและพัฒนาในทุก ๆ ด้านตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษา ซึ่งวางกรอบหลักการการศึกษาที่ให้นับผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งส่งเสริมครูให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่พร้อมสำหรับการจัดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพโดยเน้นไปที่การติดตามและประเมินผล โดยการจะบรรลุเป้าหมายการจัดการศึกษาได้นั้น ผู้จัดการศึกษาต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน ต้องมีกระบวนการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีระบบติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจในหลักการติดตามและประเมินผล และนำผลการประเมินนั้นไปใช้ประโยชน์ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545, 2545)

นอกจากนี้ กรมวิชาการ (2543 : 72) ยังได้สรุปมุมมองต่อความสำคัญของระบบบริหารจัดการที่มีคุณภาพที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นว่า โรงเรียนที่ประสบความสำเร็จทางด้านการจัดการศึกษานั้น องค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จในอันดับต้น ๆ คือ พฤติกรรมการบริหารที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้แสดงออกกับบุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหารด้วยความพึงพอใจ เพราะความพึงพอใจ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรย่อมทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้วางไว้

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในระบบการศึกษา มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และส่งผลต่อความสำเร็จของโรงเรียนในด้านการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม การบริหารที่มีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นความสำเร็จ ยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา การส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสม ความพึงพอใจ

ในการปฏิบัติงานของบุคลากร นอกจากนี้ การใช้ปัจจัยที่หลากหลาย เช่น ทางกายภาพและการเงิน ก็เป็นส่วนสำคัญในการผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพด้วย ทั้งนี้ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่เสริมสร้างการเรียนรู้ที่พร้อมเติบโตและพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพนั้น เป็นกระบวนการที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาล หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เนื่องด้วยการบริหารสถานศึกษานั้นส่งผลโดยตรงต่อการศึกษา ของประชาชน อันเป็นเกี่ยวข้องกับความสุขของประชาชนประการหนึ่ง จึงควรดำเนินการต่าง ๆ ให้ตอบสนองต่อความต้องการและความคาดหวังของประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ลักษณะของระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ลักษณะของระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพโดยมากจะมีองค์ประกอบหลักที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ การมุ่งเน้นการวัดผล การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน มุ่งผลลัพธ์ที่ตอบสนอง ความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

นภาพร ตาแก้ว และคณะ (2566 : 436-451) กล่าวถึงลักษณะของระบบบริหารจัดการ ที่มีประสิทธิภาพว่า การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลนั้นต้องประกอบไปด้วย การดำเนินการในแนวทาง 6 ประการ ได้แก่ การนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีมาใช้บริหารภาครัฐ การสร้างการบริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การสนับสนุนการพัฒนา บุคลากร การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน และการบริหารจัดการเงินและงบประมาณ สอดคล้องกับที่ ประชุม บุญเทียม (2566 : 323-336) เสนอว่า การบริหารอย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ 1) เกณฑ์การประเมินความเป็นเลิศขององค์กร 2) แนวคิด การบริหารองค์กรอย่างมุ่งประสิทธิผล และ 3) แนวคิดการใช้อำนาจอย่างชาญฉลาด ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุนันท์ รุ่งแสงอรุณทอง และ สงวน อินทร์รักษ์ (2562 : 934-944) ได้ระบุถึงลักษณะของการบริหาร ที่มีประสิทธิภาพว่า การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดประสิทธิภาพประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 1) การบริหารจัดการ 2) การจัดการเชิงคุณภาพด้านวิชาการ 3) การจัดระบบการเงินและระดมทรัพยากร 4) การส่งเสริมบุคลากรเพื่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) การบริหารด้านความสัมพันธ์ชุมชน

จึงสรุปได้ว่า ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในการศึกษาควรประกอบไปด้วย การนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีมาใช้ในการบริหารภาครัฐ และต้องมีการสร้างบริการที่มีคุณภาพ สำหรับประชาชน ในทางเทคโนโลยีสารสนเทศ การสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร ลดขั้นตอน การปฏิบัติงาน และการบริหารจัดการเงินและงบประมาณ เพื่อให้ระบบการศึกษาสามารถตอบสนอง ต่อความต้องการของนักเรียนและสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพก็เป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้ การบริหาร ที่มีประสิทธิภาพยังต้องมุ่งหวังสู่การวัดและประเมินผลเพื่อความสำเร็จของการบริหาร และการพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและสม่ำเสมอทั้งในด้านการศึกษาและการบริหารด้านอื่น ๆ ควบคู่กันไป

ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา

นักวิชาการหลายท่านได้ให้มุมมองเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาไว้ เช่น ชัญญานุช ประครองใจ และ นันทิยา น้อยจันทร์ (2566 : 808-815) กล่าวว่า การบริหาร

สถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เป็นกระบวนการทำงานโดยกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในหลายฝ่าย ร่วมกัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามขอบข่ายภาระหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการวางแผนและกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ ในขณะที่ กนกพร มาอ้วน (2564 : 1257-1261) ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับ “ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ในสถานศึกษา” ที่แตกต่างออกไปว่า การบริหารการศึกษาที่มีประสิทธิภาพมีจุดเริ่มต้นจากการร่วมกันปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคล ที่มีการกำหนดวัตถุประสงค์และร่วมกันปฏิบัติงานด้วยทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างเต็มประสิทธิภาพ ให้ประสบผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บริการทางการศึกษา อบรมคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ ให้แก่เยาวชน ผู้สนใจ และสมาชิกของสังคม และประเทศชาติ ซึ่งเป็นมุมมองที่สัมพันธ์กับ ชามูเอล เซอร์โต (2004) นักวิชาการต่างประเทศที่ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ว่าหมายถึง กระบวนการจัดสรรการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ขององค์กรให้เกิดความสิ้นเปลืองน้อยที่สุดแต่สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายได้อย่างสูงสุด กล่าวคือเป็นการใช้ทรัพยากรโดยมีเป้าหมาย (Goal) มุ่งเน้นประสิทธิผล อาจเรียกว่า "การทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้อง (Doing Things Right)

พร้อมกันนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559 : ออนไลน์) ก็ได้สรุปถึงระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาว่า ตามแนวคิดการบริหารการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติที่ได้นำเสนอยุทธศาสตร์ชาติซึ่งเป็นกรอบความคิดสำคัญในการจัดทำแผนการศึกษาของประเทศนั้น ได้มุ่งเน้นการสร้างเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์ชาติกับการพัฒนาการศึกษา ซึ่งเป็นแกนแนวคิดที่สำคัญที่ควรได้รับการนำเข้ามาแก้ไขและปรับให้เข้ากับภาวะสังคมและการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน หลักสำคัญอีกประการหนึ่งที่ได้รับการมุ่งเน้น คือหลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) ซึ่งเน้นการให้ทุกคนมีโอกาสในการศึกษา หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive Education) ซึ่งมุ่งหวังให้เกิดความเท่าเทียมในการเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการศึกษา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ซึ่งเน้นความมีความสมดุลในการพัฒนา หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม (All for Education) ที่เน้นความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการสร้างโอกาสและผลประโยชน์จากการศึกษา ทั้งนี้ยังมีการสร้างความเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs 2030) เพื่อให้แผนการศึกษาสามารถตอบสนองต่อประเด็นภายในประเทศอย่างครอบคลุม เช่น คุณภาพของคนทุกช่วงวัย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ความเหลื่อมล้ำ การกระจายรายได้ และวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างทุกระดับของการศึกษาให้มีความเหมาะสมและครอบคลุมทุกคนในสังคม

กระทรวงศึกษาธิการ (2556 : 2-50) ได้สรุปเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษาไว้ว่า การบริหารจัดการโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน บริหารจัดการแบบบูรณาการยึดหลักธรรมาภิบาล และมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ ผ่านกลไกสำคัญ ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา

คณะกรรมการบริหารโรงเรียน ผู้บริหาร ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน โดยแต่ละฝ่าย มีหน้าที่และความรับผิดชอบที่ชัดเจน ตัวอย่างการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาการศึกษา พัฒนาระบบวัดผล ประเมินผล พัฒนาระบบบริหารงานบุคคล การเงิน บัญชี จัดซื้อจัดจ้าง พัฒนาระบบสารสนเทศ อาคารสถานที่ ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลลัพธ์ให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โรงเรียนมีคุณภาพ และชุมชนมีความพึงพอใจ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา ต้องมีการร่วมกันปฏิบัติงานของกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ กำหนดวัตถุประสงค์ขององค์กร วางแผน และกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานอย่างมีระบบ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเต็มศักยภาพ มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน บริหารจัดการแบบบูรณาการ ยึดหลักธรรมาภิบาล และมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ นอกจากนี้ การบริหารที่มีประสิทธิภาพยังต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม มีกลไกการบริหารและตรวจสอบที่หลากหลาย เช่น คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการบริหารโรงเรียน ผู้บริหาร ครู บุคลากร นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน ที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมอย่างยั่งยืน

หลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางการปกครอง การบริหาร การจัดการ และควบคุมดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างโปร่งใส ยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยยึดหลักการสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ นิติธรรม, คุณธรรม, ความรับผิดชอบ, ความคุ้มค่า, การมีส่วนร่วม, ความโปร่งใส และความเสมอภาค เมื่อทุกภาคส่วนนำหลักเหล่านี้ไปใช้ จะช่วยให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ประชาชนมีส่วนร่วม เกิดความเป็นธรรม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

แนวคิดเรื่องหลักธรรมาภิบาลไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นหรือเพิ่งเป็นที่รับรู้ในวงกว้าง หากแต่เป็นหลักการที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานพอสมควร หลักธรรมาภิบาลหรือบ้างอาจเรียกว่า หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีนั้น เกิดจากการสนธิคำ จากคำว่า ธรรม ที่หมายถึง ความดีงาม ความถูกต้อง กับคำว่า อภิบาล ที่หมายถึง การบริหาร การปกครอง ดังนั้น คำว่า ธรรมาภิบาลจึงอาจหมายถึง การบริหาร หรือการปกครองที่ใช้หลักคุณธรรม มุ่งประโยชน์สูงสุดของประชาชน สอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (2561 : 4-35) ที่กล่าวว่า หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือในภาคเอกชน เรียกว่า หลักบรรษัทภิบาล เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งที่ยิมนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งทุกภาคส่วนได้มีการนำเอาหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับหน่วยงานของตน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจ หรือภาคเอกชน ซึ่งคำว่าธรรมาภิบาลนั้นยังมีคำเรียกอื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น ธรรมรัฐ สุประศาสนการ การกำกับที่ดี ธรรมราชาธิปไตย ประชาธิปไตย สัมพันธ์กับที่ ปธาน สุวรรณมงคล (2558 : 5) กล่าวว่า โดยที่เป็นการยอมรับโดยทั่วไปว่าหลักการดังกล่าว แพร่หลายขึ้นครั้งแรกด้วยความพยายามของธนาคารโลก (World Bank) หน่วยงานระดับสากล

ซึ่งเป็นองค์กระระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และลดความยากจนในประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการลดความยากจนและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชากรที่อยู่ในสถานะทุกข์ยากทางเศรษฐกิจ หนึ่งในวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ธนาคารโลกยื่นมือเข้าช่วยและเป็นจุดกำเนิดของหลักธรรมาภิบาลในการบริหารประเทศ คือ วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระหว่างปี 2540 ซึ่งเป็นผลมาจากวิกฤติการเงินและการเศรษฐกิจทั่วโลกซึ่งเกิดจากวิกฤติการเงินที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่มีความเสี่ยงสูง (Subprime Mortgage) ในสหรัฐอเมริกา ที่ทำให้เกิดการล้มละลายของธนาคารและหน่วยงานทางการเงิน ส่งผลผลกระทบต่อระบบการเงินทั่วโลก จนเข้าสู่วิกฤติเศรษฐกิจระดับโลก ธนาคารโลกมีบทบาทสำคัญในการช่วยเสริมสร้างเสถียรภาพในระบบการเงินและลดผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยการให้สินเชื่อและการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา และโครงการส่วนอื่น ๆ เพื่อช่วยปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ โดยมีเงื่อนไขว่า ประเทศที่ต้องการรับความช่วยเหลือจะต้องมีการปฏิรูประบบการบริหารกิจการบ้านเมืองให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามที่ธนาคารโลกได้วางกรอบแนวทางให้ จึงนับว่าเป็นการเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการครั้งแรกของการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารประเทศ

นอกจากนี้ วีระยุทธ วีระคำ (2566 : 62) ยังได้ให้ความหมายว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารแนวใหม่ที่มุ่งเน้นคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคลากร เน้นความยุติธรรมและคุณธรรมในการบริหาร ผู้บริหารเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคลากร และส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ มีการเปิดเผยข้อมูลเพื่อสร้างความโปร่งใสในการบริหาร นอกจากนี้ ยังมีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ดำเนินการโดยคำนึงถึงความคุ้มค่าสูงสุด คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เพื่อเป้าหมายในการขับเคลื่อนองค์กรให้เจริญก้าวหน้าไปได้ในระยะยาว ในขณะที่ ภูติศ นอขุนทด (2565 : 1029-1044) ได้กล่าวว่าธรรมาภิบาล (Good Governance) คือ การปกครอง การบริหาร การจัดการการควบคุมดูแล กิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มีความหมายอย่างกว้าง กล่าวคือ หาได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอก เป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่งที่ รัฐสิทธิ์ ศุรสวรรณ (2563 : 26) ได้ให้ความหมายว่าหลักธรรมาภิบาล เป็นหลักในการปกครอง การบริหาร การจัดการ การควบคุมดูแลกิจการต่างๆ ให้เป็นในครรลองธรรม ซึ่งสอดคล้องกับที่ กระทรวงศึกษาธิการ (2563 : 5) ได้สรุปความหมายว่าธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารแนวใหม่ที่มุ่งเน้นหลักการ ที่ไม่ใช่เพียงแต่หลักการที่เป็นรูปแบบทฤษฎีการบริหารงาน แต่ยังหมายรวมถึงหลักการการทำงาน ที่หากมีการนำมาใช้เพื่อการบริหารงานแล้ว จะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดี ประกอบด้วยหลักสำคัญ คือ ความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพ และ ประสิทธิภาพ เช่นเดียวกันกับที่ กายจนา แก้วกุล และชาญเดช เจริญวิริยะกุล (2561 : 54-62) ได้ให้ความหมายว่า หลักธรรมาภิบาลหมายถึง หลักการที่นำมาใช้บริหารงาน ช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมองค์กรให้มีศักยภาพ ประสิทธิภาพ ส่งผลให้บุคคลภายนอก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กร เกิดการพัฒนา

อย่างต่อเนื่อง เป็นการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการกำกับ ดูแล ตรวจสอบ ควบคุมการบริหารงาน ผ่านการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมุ่งเน้นความโปร่งใสในการบริหารงานเพื่อไปสู่เป้าหมายการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (2561 : 4-35) ได้สรุปว่า หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือในภาคเอกชน เรียกว่า หลักบรรษัทภิบาล เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งที่ยินยมนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งทุกภาคส่วนได้มีการนำเอาหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับหน่วยงานของตน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาครัฐวิสาหกิจ หรือภาคเอกชน และที่ ปธาน สุวรรณมงคล (2558 : 5) ได้ให้ความหมายว่า ธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารการปกครองที่มุ่งประโยชน์สูงสุดของประชาชน และประเทศชาติโดยยึดหลักเหตุผล และความเป็นธรรม กล่าวอีกแง่มุมหนึ่ง ธรรมาภิบาลเป็นทั้ง หลักการ (Principles) และแนวทาง (Guidelines) สำหรับการปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักการที่กำหนด ซึ่งเป็นมุมมองที่คล้ายคลึงกับ ลัดดา ผลวัฒน์ (2557) กล่าวว่า ธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นแนวความคิดหลักการพื้นฐาน และวิธีการปฏิบัติงาน หรือการบริหารงานโดยยึดถือระบบคุณธรรม และจริยธรรมเป็นแนวทางในการจัดการ และการควบคุม ดูแลการดำเนินการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองครองธรรมภายใต้ความคาดหวังว่าจะก่อให้เกิดผลสุดท้าย ให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล ความเป็นธรรม ความสุจริตโปร่งใส ความคุ้มค่าของเงินงบประมาณ คำนึงถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ธรรมาภิบาลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาองค์กรและสังคม

จึงสรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นกรอบแนวคิดการทางบริหารที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม การบริหารด้วยหลักคุณธรรม เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน นับเป็นหลักการที่มีรากฐานยาวนาน คำว่า ธรรมาภิบาล มาจากคำว่า "ธรรม" ซึ่งหมายถึงความดีงามและถูกต้อง ร่วมกับ "อภิบาล" ที่หมายถึง การบริหารหรือปกครอง ดังนั้น หลักธรรมาภิบาลจึงเป็นการบริหารหรือปกครองที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรม ความยุติธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน การเผยแพร่ข้อมูลและความโปร่งใส การนำหลักนี้มาใช้ในการบริหารทั้งในภาครัฐและเอกชนล้วนมุ่งสู่ประโยชน์สูงสุดของประชาชน หลักการดังกล่าวเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยโดยธนาคารโลกในปี 2540 อันเป็นผลจากวิกฤติเศรษฐกิจ จึงอาจอนุมานได้ว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กรและสังคมได้อย่างยั่งยืน

ความสำคัญของหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร

หลักธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหาร ช่วยให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ประชาชนมีส่วนร่วม เกิดความเป็นธรรม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ภูติศ นอชุนทด (2565 : 1029-1044) กล่าวว่า การบริหารงานภาครัฐและการพัฒนา องค์กรภาครัฐมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยเครื่องมือกลไก ที่สำคัญที่เรียกว่า “ธรรมาภิบาล” (Good Governance) องค์กรภาครัฐควรตระหนักถึงความสำคัญ ต่อการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและยังประสิทธิผล ที่ดีที่สุดให้เกิดแก่ประชาชน ในขณะที่ ภาณุมาศ หมอสินธ์และคณะ (2563 : 74-86) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหลักธรรมาภิบาลในระบบการศึกษาว่า คุณภาพของการศึกษาและการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ 21 จะต้องบรรลุ 4 คุณภาพ คือ 1) คุณภาพคนไทยยุคใหม่ 2) คุณภาพครูยุคใหม่

3) คุณภาพแหล่งเรียนรู้ สถานศึกษายุคใหม่ 4) คุณภาพการบริหารจัดการใหม่ ซึ่งสามารถดำเนินการได้เต็มศักยภาพบนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาล นอกจากนี้ ธงชัย คล้ายแสง (2562 : 177-188) ยังได้กล่าวถึงธรรมาภิบาลไว้ว่า จัดเป็นแนวคิดสำคัญในการบริหารงานและการปกครองในปัจจุบัน เพราะปัจจุบันนี้ สังคมโลกได้หันไปให้ความสนใจกับเรื่องของโลกาภิวัตน์และธรรมาภิบาล หรือการบริหารจัดการที่ดีมากยิ่งขึ้น แทนที่จะสนใจเพียงเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมดังแต่ก่อน เนื่องด้วยกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจมีความสำคัญ และส่งผลกระทบต่อสังคมในมิติต่าง ๆ การดำเนินกิจกรรมในที่หนึ่งย่อมเกิดผลกระทบต่ออีกที่หนึ่ง การพัฒนาเรื่องของการเมืองการปกครองจึงจำเป็นต้องมุ่งให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น หากต้องการให้ประเทศมีการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน การจะมุ่งดำเนินธุรกิจ หรือปฏิบัติราชการต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว โดยไม่ให้ความสนใจถึงเรื่องของสังคมประชาชน และสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากต่อไป ดังนั้น การมีการบริหารจัดการที่ดีจึงเป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและเริ่มนำไปปฏิบัติกันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ สมบูรณ์ ศิริสรหรือรัฐ และ ชินจิต ไชยธรรม (2562 : 3-18) ได้กล่าวว่า เพื่อให้เกิดผลในการดำเนินงานของภาครัฐและหน่วยงานราชการต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จสูงสุด ควรวางกลยุทธ์ แผนงาน โครงการ หรือสร้างนวัตกรรม เพื่อเสริมสร้างระบบคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล ต้องมีการส่งเสริมในการดำเนินการให้เกิดผลตามเป้าหมายอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อสร้างความมุ่งมั่นในการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและธรรมาภิบาลในภาครัฐ สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในภาครัฐ และส่งเสริมให้ผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดีในการส่งเสริมองค์กร เช่นเดียวกับที่ ศศิธร ศูนย์กลาง และคณะ (2560 : 9-26) กล่าวว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นการบริหารจัดการที่สร้างความเป็นธรรมในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน โดยประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นของตน ตามสิทธิที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับที่ สถาพร วิชัยรัมย์ (2559) กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลนับได้ว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญของการปกครองมาตั้งแต่อดีต โดยปรากฏในคำสอนของหลักศาสนา แนวคิดของนักปราชญ์ นักปรัชญาการเมืองสมัยโบราณ ที่ได้นำเสนอแนวคิดหลักการบริหารที่ดีหรือหลักการธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครอง และเป็นแนวทางในการจัดระเบียบสังคม เพื่อส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและตั้งอยู่ในความถูกต้องชอบธรรม

สรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นแนวคิดสำคัญที่เน้นความถูกต้อง ชอบธรรม และประสิทธิภาพในการบริหารงานภาครัฐ รวมถึงการพัฒนาองค์การภาครัฐ หลักธรรมาภิบาลมีส่วนสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความเป็นอยู่ที่สงบสุขและมีเสถียรภาพ การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานภาครัฐไม่เพียงแต่เพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรและหน่วยงานราชการเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จทั้งในด้านการศึกษา การบริหารจัดการ และการสร้างระบบคุณธรรม ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง ทั้งนี้ ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมองค์กรและสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในภาครัฐ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่เติบโตขึ้นในทิศทางที่ถูกต้องและยั่งยืน

องค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล

องค์ทุกประการของหลักธรรมาภิบาลมีความสัมพันธ์และส่งเสริมซึ่งกันและกันเปรียบเสมือนเสาหลักที่ค้ำจุนการปกครอง การบริหาร การจัดการ และควบคุมดูแลกิจการต่างๆ ให้เป็นไปอย่างโปร่งใส ยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

นักวิชาการ นักบริหาร และองค์การต่าง ๆ ได้วิเคราะห์และนำเสนอองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเอาไว้อย่างหลากหลาย ดังเช่น รัฐสิทธิ์ ศุรุสุวรรณ (2563 : 26) ที่ได้จำแนกหลักการของหลักธรรมาภิบาลไว้จำนวน 10 หลักการ คือ หลักประสิทธิผล หลักประสิทธิภาพ หลักการตอบสนอง หลักการรับผิดชอบต่อหลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจ หลักนิติธรรม หลักความเสมอภาค และหลักการมุ่งฉันทามติ สอดคล้องกับที่ วีระยุทธ พรพจน์ธนาต (2557 : 80-88) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้ 8 ประการ ได้แก่ 1) หลักนิติธรรม 2) หลักคุณธรรม 3) หลักความโปร่งใส 4) หลักการมีส่วนร่วม 5) หลักความรับผิดชอบต่อ 6) หลักเป้าหมายสอดคล้องต่อสังคม 7) หลักความมั่นคง และ 8) หลักความคุ้มค่าและโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2552 : 17-100) ซึ่งส่วนราชการไทยประเภทกรมสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการริเริ่ม ผลักดัน และเสนอแนะนโยบายต่อคณะรัฐมนตรีในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติราชการ และการพัฒนาระบบราชการ ผ่านกลไกต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 มาตรา 3/1 ได้วางกรอบของหลักธรรมาภิบาลออกเป็น 4 หลักการสำคัญ และ 10 หลักการย่อย ดังต่อไปนี้

1. หลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) คือ หลักการบริหารจัดการองค์การที่เน้นการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลสูงสุดและตอบสนองต่อความต้องการและความคาดหวังของผู้รับบริการซึ่งคือประชาชน ประกอบไปด้วยหลักการย่อย 3 หลักการ คือ

1.1 ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การปฏิบัติราชการโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด คุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสาธารณะ ลดขั้นตอนและระยะเวลาในการปฏิบัติ รวมถึงยกเลิกขั้นตอนที่ไม่จำเป็น

1.2 ประสิทธิภาพ (Effectiveness) หมายถึง ปฏิบัติหน้าที่บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ วางเป้าหมายชัดเจน เกิดผลสัมฤทธิ์ตามความคาดหวัง ด้วยกระบวนการที่มีความเป็นระบบ ยุติธรรม มีมาตรฐาน ควบคุมความเสี่ยงและติดตามประเมินผลการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

1.3 การตอบสนอง (Responsiveness) หมายถึง การให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ ดำเนินการแล้วเสร็จตามกรอบเวลาที่กำหนด มีความน่าเชื่อถือ ตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความหลากหลายได้อย่างเหมาะสม

2. หลักค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Value) คือ หลักของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน แสวงหาฉันทามติ ปฏิบัติงานภายใต้หลักการ เปิดเผย ตรวจสอบได้ บนพื้นฐานของหลักนิติธรรมและความเสมอภาค ประกอบด้วยหลักการย่อย 4 หลักการ คือ

2.1 ภาระรับผิดชอบ/สามารถตรวจสอบได้ (Accountability) หมายถึง การปฏิบัติราชการที่สามารถตอบปัญหาหรือข้อสงสัยของสาธารณชนได้ มีการวางระบบหรือหลักเกณฑ์อันมุ่งเน้น

ความก้าวหน้า พัฒนาผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย ตลอดจนมีแนวทางการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหา หรือผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติราชการ

2.2 เปิดเผย/โปร่งใส (Transparency) หมายถึง การปฏิบัติราชการด้วยความสุจริต เปิดเผยข้อมูลสำคัญจำเป็นแก่สาธารณะผ่านระบบที่สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ปฏิบัติหน้าที่ อย่างตรงไปตรงมาเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน

2.3 หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง การปฏิบัติราชการด้วยการไม่เลือกปฏิบัติ เครื่องครัด ใช้อำนาจภายใต้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ด้วยความเป็นธรรม ยึดเอาสิทธิเสรีภาพ ของประชาชนเป็นที่ตั้ง

2.4 ความเสมอภาค (Equity) หมายถึง การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมต่อประชาชน ปราศจากอคติทั้งด้าน เพศ การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สถานภาพทางสุขภาพ สถานภาพ ทางสังคมเศรษฐกิจ และอื่น ๆ

3. หลักประชาธิปไตย (Participatory State) คือ หลักการบริหารโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การกระจายอำนาจ บนพื้นฐานของการพยายามแสวงหา ฉันทามติร่วมกัน ประกอบไปด้วยหลักการย่อย 2 หลักการ คือ

3.1 การกระจายอำนาจ (Decentralization) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการ ควรมีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการตัดสินใจและ การดำเนินการให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน ในระดับต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการโอนถ่ายบทบาทและภารกิจให้แก่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นหรือภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม

3.2 การมีส่วนร่วม/การพยายามแสวงหาฉันทามติ (Participation/Consensus Oriented) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน รวมทั้งเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินงานและร่วมตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ ต้องมีความพยายามในการแสวงหาฉันทามติหรือข้อตกลงร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจะต้องไม่มีข้อคัดค้านที่หาข้อยุติไม่ได้ในประเด็นที่สำคัญ

4. ความรับผิดชอบทางการบริหาร (Administrative Responsibility) คือ การรับผิดชอบ และรับชอบในการบริหารหรือการปฏิบัติราชการ โดยยึดหลักของคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องกำกับการปฏิบัติงาน ประกอบด้วยหลักการย่อย 1 หลักการ คือ

4.1 คุณธรรม/จริยธรรม (Morality/Ethics) หมายถึง ในการปฏิบัติราชการ ต้องมีจิตสำนึกความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็น ไปอย่างมีศีลธรรม คุณธรรม เป็นไปตาม ความคาดหวังของสังคม รวมทั้งยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือน และจรรยาบรรณวิชาชีพ ตลอดจน คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของระบบราชการไทย 8 ประการ (I AM READY) ได้แก่

I - Integrity ซื่อสัตย์และกล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง

A - Activeness ทำงานเชิงรุก คิดเชิงบวกและมีจิตบริการ

M - Morality มีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม

R - Responsiveness คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง

- E - Efficiency มุ่งเน้นประสิทธิภาพ
- A - Accountability ตรวจสอบได้
- D - Democracy ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตย
- Y - Yield มุ่งผลสัมฤทธิ์

ในขณะที่ ธนาคารโลก หรือ World Bank (Bank, 1980) กำหนดหลักการของหลักธรรมาภิบาล ไว้ 4 หลักการสำคัญ ดังนี้

1. การบริหารจัดการภาครัฐ (Public-Sector Management) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหน่วยงานภาครัฐเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ใหม่ ๆ การบริหารงบประมาณที่ดีขึ้นกว่าเดิม การให้บริการประชาชนที่ดีขึ้นและการบรรจุผู้บริหารรัฐวิสาหกิจภายใต้สัญญาจ้าง

2. ความรับผิดชอบ (Accountability) หมายถึง รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐควรจะมี ความรับผิดชอบต่อกรกระทำหรือการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตน

3. กรอบทางกฎหมายเพื่อการพัฒนา (Legal Framework for Development) หมายถึง ระบบกฎหมายที่เหมาะสมควรจะถูกกำหนดขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงและการคาดการณ์ได้ ซึ่งองค์ประกอบนี้จะสร้างสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจมีการประเมินความเสี่ยงทางธุรกิจอย่างมีเหตุผล

4. ความโปร่งใสและข้อมูลข่าวสาร (Transparency and Information) หมายถึง ความโปร่งใส การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบต่อคนทุกกลุ่มต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารซึ่งมีความจำเป็นต่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจ

คณะกรรมการการเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติสำหรับเอเชียและแปซิฟิก (United Nations Economic and Social Commission for Asia and The Pacific) หรือ UNESCAP (UNESCAP, 2009) กล่าวว่า ธรรมาภิบาล ประกอบด้วย 8 หลัก ได้แก่

1. การมีส่วนร่วม (Participatory) หลักสำคัญของธรรมาภิบาล คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหญิงและชายในการตัดสินใจที่สำคัญ ซึ่งการมีส่วนร่วมสามารถทำได้โดยอิสระ ไม่มีการบังคับสมาชิกเต็มใจให้ความร่วมมือด้วยตนเอง หรือมีส่วนร่วมผ่านหน่วยงานสถาบันหรือผู้แทนตามระบอบประชาธิปไตย

2. การมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Oriented) ในสังคมประกอบด้วยบุคคลจำนวนมากที่มีความหลากหลายทางความคิด หลักธรรมาภิบาลจึงมุ่งเน้นการไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอม ในช่วงเวลาที่สังคมมีความต้องการที่แตกต่างกัน โดยการหาฉันทามติที่สามารถบรรลุความต้องการของสังคมโดยรวม รวมทั้งมุมมองระยะยาวเพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืนและบรรลุเป้าหมายของการพัฒนา ทั้งนี้ การมุ่งเน้นฉันทามติจะต้องเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และบริบททางสังคมนั้น ๆ

3. ความร่วมรับผิดชอบ (Accountable) ความร่วมรับผิดชอบเป็นหลักการสำคัญของธรรมาภิบาล ซึ่งมีได้หมายความว่าความรับผิดชอบของรัฐบาลเพียงเท่านั้น หากแต่รวมถึงภาคเอกชนและองค์กรภาคประชาสังคมที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยต้องรับผิดชอบต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจและการกระทำของตน ซึ่งความรับผิดชอบนี้ไม่สามารถบังคับใช้ได้หากไม่มีความโปร่งใสและหลักนิติธรรม

4. ความโปร่งใส (Transparent) หมายถึง การตัดสินใจและการบังคับใช้กฎหมาย ที่ถูกต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม (Rule of Law) หรือกฎระเบียบต่าง ๆ และยังหมายความรวมถึง การที่บุคคลซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจหรือการบังคับใช้กฎหมายนั้น ๆ สามารถเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารได้โดยตรงและอิสระ รวมทั้งการมีข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอและอยู่ในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย

5. การตอบสนอง (Responsive) หมายถึง การที่สถาบันต่าง ๆ จะต้องตอบสนองต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในกรอบระยะเวลาที่เป็นเหตุเป็นผล

6. ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency) หมายถึง การสร้างผลผลิต ที่ตอบสนองความต้องการของสังคม ในขณะที่ต้องเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รวมถึง เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและรักษาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

7. ความเสมอภาค (Equity and Inclusiveness) ความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมนั้นขึ้นอยู่กับว่า สมาชิกในสังคมมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และไม่รู้สึกรู้ว่าตนถูกตัดขาดออกจากกระแสหลักของสังคม โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เปราะบางมากที่สุดในสังคม ต้องได้มีโอกาสที่จะปรับปรุง หรือรักษาไว้ซึ่งความเป็นอยู่ที่ดีของตน

8. หลักนิติธรรม (Rule of Law) ตามหลักธรรมาภิบาลนั้น ต้องการความถูกต้องของกฎหมาย ที่มีการบังคับใช้อย่างเป็นธรรม เท่าเทียม ปกป้องสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยของสังคม การบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีศาลหรือตุลาการที่เป็นธรรมและเป็นอิสระ รวมถึงมีตำรวจที่ซื่อตรง

กระทรวงศึกษาธิการ (2556 : 2-50) ได้กำหนดหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ ในการบริหารจัดการโรงเรียนที่เป็นนิติบุคคล ดังนี้

1. หลักนิติธรรม หมายถึง การตรากฎหมายกฎระเบียบข้อบังคับ ต่าง ๆ ให้ถูกต้อง และเป็นธรรม ตลอดจนเป็นที่ยอมรับของสังคมนละสมาชิกโดยมีการยอมรับในการปฏิบัติร่วมกัน

2. หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดถือความถูกต้อง ดิงาม มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจ โดยยึดหลักการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา

3. หลักความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมา รวดเร็ว ถูกต้อง ไม่บิดเบือนข้อมูลหรือปิดบังบางส่วน สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้

4. หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำ

5. หลักความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้กระทำในกิจกรรมต่าง ๆ หรือผลที่เกิดขึ้น จากการกระทำ ทั้งในความคิดความชอบและความบกพร่องในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบเพื่อพร้อม ที่จะปรับปรุงแก้ไขได้อย่างทันท่วงที

6. หลักการคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด คุ้มค่า คุ้มเงิน คุ้มเวลาและคุ้มแรงงาน

จึงสรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) เป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ เมื่อมีการบริหารราชการที่โปร่งใส มีความมีส่วนร่วม และ มีความรับผิดชอบต่อสังคม จึงส่งผลให้สามารถผลักดันนโยบายที่ส่งเสริมความเป็นธรรม มีประสิทธิผล และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการที่มุ่งเน้น

คุณธรรม มีการกระจายอำนาจ และเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้เกิดการเสริมสร้างสังคมที่มีเสถียรภาพและเติบโตอย่างต่อเนื่อง หลักธรรมาภิบาลช่วยให้รัฐบาลมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการลงทุน และเพิ่มพลังทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ การบริหารราชการที่ดีจึงมีบทบาทสำคัญในการผลักดันประเทศไปสู่การเติบโตและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับองค์กรภาครัฐรวมถึงรัฐวิสาหกิจซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมความเป็นอยู่หรือส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อประชาชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการกำกับกับการปฏิบัติงานด้วยหลักธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามกรอบของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลเรื่องดังกล่าวโดยตรง

การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

การบริหารจัดการนับเป็นกลไกที่ผู้บริหารใช้เพื่อขับเคลื่อนองค์กร จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ระบบการบริหรณ์นั้นจะต้องมีการวางกรอบแนวทางที่ดี เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินการ รวมถึงสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง “การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล” เอาไว้ ดังเช่น ปกิตน์ สันตินิยม (2564 : 20-32) กล่าวว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล คือ การมุ่งให้เกิดความเป็นอิสระในการบริหารงาน การลดการควบคุม การกำหนดบทบาทของตนอย่างชัดเจน พร้อมทั้งจะถูกตรวจสอบ ต่อแนวทางการใช้อำนาจในการดำเนินงาน ซึ่งธรรมาภิบาลเป็นเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาขีดความสามารถ โดยส่งเสริมให้เกิดการทำงานที่ปราศจากการคอร์รัปชั่น หรือการไม่นำผลประโยชน์ของสาธารณะมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว มีการดำเนินงานสอดคล้องกับหลักนิติธรรม ลดกฎระเบียบที่มากจนเกินไป มีการจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมายการดำเนินงานอย่างชัดเจนเพื่อให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม มีกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใส มีกฎกติกา มารยาทในการบริหารงาน ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ กอปรกับที่ สมบูรณ์ ศิริสรธริรัญ และ ชินจิต ไชยธรรม (2562 : 3-18) กล่าวว่า การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการของภาครัฐควรมุ่งเน้นในการกำหนดเป้าหมายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่มารับบริการ ต้องมีกระบวนการจัดสรรและใช้จ่ายงบประมาณอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่คุ้มค่าต่อภาระภาษีของประชาชน การพัฒนาและขับเคลื่อนวัฒนธรรมองค์กรควรมีหลักการสุจริตที่มีรากฐานที่แข็งแรงในด้านของคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม การวางแผนงานต่าง ๆ ควรจัดทำขึ้นโดยมีพื้นฐานที่รู้และเข้าใจบริบท เพื่อให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลสูงสุด การฝึกอบรมและพัฒนาเจ้าหน้าที่ทุกระดับเป็นสิ่งสำคัญเพื่อสร้างความรู้ ทักษะ สมรรถนะ และศักยภาพในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ ค่านิยมสุจริต จะต้องถูกปลูกฝังให้กับบุคลากรทุกคนในองค์กร เพื่อให้การทำงานเป็นไปด้วยความโปร่งใสและยึดหลักคุณธรรม การปลูกฝังความรับผิดชอบและค่านิยมที่เน้นในทุกระดับจะเป็นตัวขับเคลื่อนให้หลักธรรมาภิบาลนำไปสู่การปฏิบัติครอบคลุมและยั่งยืนในที่สุดขององค์กร และที่เจริญศักดิ์ วงศ์สุวรรณ (เจริญศักดิ์ วงศ์สุวรรณ. 2562 ; อ้างถึงใน พระชัยณรงค์ กนต์สีโลและคณะ, 2562 : 3671-3685) ได้ให้ความหมายว่า หลักธรรมาภิบาล หมายถึง หลักที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กร เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ใช้กำกับ ดูแล ตรวจสอบ ควบคุม การบริหารงานโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาคเอกชน เข้ามาตรวจสอบความโปร่งใสในการบริหารงานขององค์กร

ก่อให้เกิดการกระตุ้น ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ การดำเนินงานขององค์การ

จึงสรุปได้ว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลเป็นกลไกที่มีความสำคัญ ในการนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน ผ่านกระบวนการวางแผน การบริหารจัดการ ตามหลักธรรมาภิบาลที่มุ่งให้เกิดความเป็นอิสระในการบริหารงาน ลดการควบคุม และกำหนด บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน มุ่งเน้นการกำหนดเป้าหมายที่สอดคล้องกับความต้องการของ ประชาชน จัดทำและใช้จ่ายงบประมาณอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การบริหาร ตามหลักธรรมาภิบาลยังช่วยสร้างกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใส ลดกฎระเบียบที่มากเกินไป จัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย และเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการตรวจสอบแนวทางการใช้อำนาจ ในการดำเนินงานขององค์การ จึงกล่าวได้ว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้มแข็ง และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประเทศ ผู้บริหารในฐานะผู้ขับเคลื่อนองค์กรจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม องค์กรและสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในภาครัฐ หลักธรรมาภิบาล ไม่เพียงเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรและหน่วยงานราชการ แต่ยังส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จ อันพึงประสงค์ทั้งในด้านการศึกษา การบริหารจัดการ และการสร้างระบบคุณธรรมที่มี ประสิทธิภาพและยั่งยืนซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างถูกต้องและยั่งยืน

การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (Integrity and Transparency Assessment : ITA)

การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (Integrity and Transparency Assessment : ITA) เป็นเครื่องมือในการประเมินระดับคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ มุ่งเน้นไปที่การป้องกันและปราบปรามการทุจริต ส่งเสริมธรรมาภิบาล และสร้างความโปร่งใส ในการบริหารงานของภาครัฐ แนวคิดของการใช้ ITA เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2553 โดยสำนักงาน คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ภายใต้แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการต่อต้าน การทุจริตและประพฤติมิชอบ เปรียบเหมือนเครื่องมือชี้วัดอันทรงคุณค่าในการขับเคลื่อนนโยบาย ปฏิรูปการบริหารภาครัฐไทย โดยมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมให้หน่วยงานราชการเกิดการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ มากกว่าการมุ่งเน้นจับผิดหรือลงโทษ เปรียบเหมือนกับการตรวจสอบสุขภาพประจำปีขององค์กร ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากการประเมินนี้ จะช่วยให้หน่วยงานภาครัฐทั่วประเทศสามารถมองเห็นภาพรวม จุดแข็ง จุดอ่อน และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและความโปร่งใสภายในองค์กรได้อย่างชัดเจน ซึ่งผลการประเมินเหล่านี้เอง จะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำไปปรับปรุง แก้ไข และพัฒนา ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน การให้บริการ ตลอดจนการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้มาตรฐานการทำงาน of ภาครัฐโดยรวมยกระดับขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง ดังนั้น การประเมิน ITA จึงมิได้เป็นเพียงแค่การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสเท่านั้น แต่ยังเป็นการประเมิน ประสิทธิภาพการทำงาน การให้บริการประชาชน เพื่อที่จะปิดช่องว่างของความไม่เป็นธรรม และลดทอน จุดด้อยของระบบราชการ อันนำไปสู่การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบ และสร้างความโปร่งใส สุจริต ให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในระบบราชการไทยต่อไป

นอกจากนั้น การประเมิน ITA ยังถือเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการสำรวจ และประเมินตนเองภายในองค์กรภาครัฐ ก่อให้เกิดการตระหนักรู้ และปลูกฝังค่านิยมคุณธรรม

ความโปร่งใส ให้ยึดมั่นเป็นหลักสำคัญในการบริหารงาน ควบคู่ไปกับการกำกับดูแลการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปด้วยความมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน อีกทั้งผลลัพธ์จากการประเมิน ITA ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของหน่วยงานภาครัฐอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาปรับใช้ เพื่อพัฒนาช่องทางการให้บริการประชาชน หรือที่เรียกว่า แพลตฟอร์ม (Platform) ให้มีความทันสมัย ใช้งานง่าย น่าสนใจ ดึงดูดประชาชน รวมไปถึง การส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐมีการบริหารจัดการข้อมูลข่าวสาร อย่างเป็นระบบ รัดกุม และมีการเตรียมความพร้อมในการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส และ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้มากยิ่งขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้น การประเมิน ITA ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและสังคมไทย ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และสะท้อนปัญหา ความต้องการ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงาน ให้สามารถตอบสนองความต้องการและให้บริการประชาชนได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จากการประเมิน ITA ยังส่งเสริมให้ ประชาชน และภาคประชาชน มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการติดตาม กำกับ และตรวจสอบการทำงาน ของภาครัฐ ได้อย่างใกล้ชิด และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

○ ความสำคัญของการประเมิน ITA ยังได้รับการยืนยันจากนโยบายและแผนงานระดับชาติ ต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561 – 2580) ระยะที่ 2 ได้กำหนดให้การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส เป็นหนึ่งในตัวชี้วัด โดยมีเป้าหมายว่าภายในปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 หน่วยงานภาครัฐที่เข้าร่วมการประเมิน ITA จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 100 จะต้องได้คะแนนไม่น้อยกว่า 85 คะแนน

การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส หรือ ITA เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทาง ขับเคลื่อนหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐมุ่งสู่เป้าหมายการเป็นองค์กรที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างการประเมิน ITA กับหลักธรรมาภิบาล ปรากฏชัดเจนผ่านองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. คุณธรรม การประเมิน ITA มุ่งเน้นการส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ให้หน่วยงานภาครัฐยึดมั่นเป็นหลัก ผลักดันให้เกิด วัฒนธรรมองค์กร ที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ปราศจากการทุจริต

2. นิติธรรม การประเมิน ITA เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้หน่วยงานภาครัฐปฏิบัติตาม กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ อย่างเคร่งครัด เกิด ความเป็นธรรม เท่าเทียม ในการให้บริการประชาชน

3. ความโปร่งใสการประเมิน ITA มุ่งเน้นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร กิจกรรม การดำเนินงาน ของหน่วยงานภาครัฐ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึง ตรวจสอบ ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว

4. การมีส่วนร่วมการประเมิน ITA เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ ติดตาม การทำงานของหน่วยงานภาครัฐ ส่งเสริม การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำกับดูแล ภาครัฐ

5. ความรับผิดชอบผลลัพธ์จากการประเมิน ITA เป็นเครื่องมือสำคัญในการติดตาม ประเมินผล ความรับผิดชอบ ของหน่วยงานภาครัฐ กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง การทำงาน ให้มีประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

6. ความคุ้มค่าการประเมิน ITA ช่วยให้หน่วยงานภาครัฐบริหารจัดการทรัพยากรงบประมาณ อย่างมีประสิทธิภาพ เกิด ความคุ้มค่า สูงสุด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส (Integrity and Transparency Assessment : ITA) เป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งในการขับเคลื่อนหลักธรรมาภิบาลให้นำไปสู่การปฏิบัติการบริหารงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2565)

บริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง

ข้อมูลทั่วไป

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง เป็นส่วนราชการในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ที่ตั้ง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง ตั้งอยู่เลขที่ 25/11 หมู่ 5 ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี รหัสไปรษณีย์ 20000 มีหน้าที่กำกับดูแล ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี 31 โรงเรียน ประกอบด้วย 11 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองชลบุรี บ้านบึง หนองใหญ่ พนัสนิคม พานทอง บ่อทอง เกาะจันทร์ สัตหีบ บางละมุง ศรีราชา และเกาะสีชัง และจังหวัดระยอง 20 โรงเรียน ประกอบด้วย 10 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองระยอง แกลง บ้านค่าย บ้านฉาง ปลวกแดง นิคมพัฒนาวังจันทร์ และเขาชะเมา

อำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พ.ศ. 2546 ประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา พ.ศ. 2560 และประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (ฉบับที่2) พ.ศ. 2561 กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง, ม.ป.ป : ออนไลน์)

1. จัดทำนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายมาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น

2. วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษาและหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษาและแจ้งการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบรวมทั้งกำกับตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว

3. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

4. กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาชั้น พื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา

5. ศึกษา วิเคราะห์วิจัย และรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

6. ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคล เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการจัดและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

7. จัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาและประเมินผลสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

8. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

9. ดำเนินการและประสานส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา
วิสัยทัศน์(Vision)

“องค์กรคุณภาพ ยกระดับการจัดการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก สู่ความเป็นเลิศ สร้างคนดีมีความสุข”

พันธกิจ (Mission)

1. พัฒนาระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

3. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา ตามพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของในหลวงรัชกาลที่ 10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4. ส่งเสริมสนับสนุน ระบบความปลอดภัยในสถานศึกษาอย่างรอบด้าน

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการศึกษา สู่ความเป็นเลิศในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถวางแผนการศึกษาต่อการมีงานทำและปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

6. พัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้มีสมรรถนะตรงตามมาตรฐานตำแหน่ง และมาตรฐานวิชาชีพ

7. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อการบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable Development Goals : SDGs) และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลัก ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง

8. ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับโอกาสความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม มีคุณภาพตาม มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมีคุณธรรม จริยธรรม สู่ความเป็นพลโลก

เป้าประสงค์(Goals)

1. ระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. สถานศึกษามีการจัดการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

3. สถานศึกษาจัดการศึกษา ตามพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของในหลวงรัชกาลที่ 10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4. สถานศึกษามีระบบความปลอดภัยในสถานศึกษาอย่างรอบด้าน
5. สถานศึกษา มีการ จัดการศึกษา สู่ความเป็นเลิศในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) มีสมรรถนะและทักษะที่จำเป็นสำหรับอนาคต โดยใช้ เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) มีความรู้ความเข้าใจ สามารถวางแผนการศึกษาต่อการมีงานทำและปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข
6. ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามีสมรรถนะตรงตามมาตรฐานตำแหน่งและมาตรฐานวิชาชีพ
7. สถานศึกษา จัดการศึกษาบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable Development Goals : SDGs) และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง
8. ประชากรวัยเรียน ทุกคนได้รับโอกาส ความเสมอภาคลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา อย่างทั่วถึง และเท่าเทียมมีคุณภาพตาม มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีคุณธรรมจริยธรรมสู่ความเป็นพลโลก
9. ดำเนินการและประสานส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา
10. ประสาน ส่งเสริม การดำเนินงานของคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการและคณะทำงาน ด้านการศึกษา
11. ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
12. ปฏิบัติงานร่วมกับสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย จากบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง ดังกล่าวข้างต้น
ผู้วิจัยในฐานะบุคลากรผู้ปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กำกับของหน่วยงาน จึงสนใจที่จะศึกษาการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ ใช้เป็นแนวทางให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้มีสารสนเทศทางเลือกเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาลให้เป็นที่ไปเพื่อการพัฒนาและยกระดับการศึกษาในพื้นที่ของจังหวัดชลบุรีและระยองให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อไป

ผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ชลบุรี ระยอง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักธรรมาภิบาล โดยมีผลการประเมิน ITA ย้อนหลังไปถึงปี พ.ศ. 2563 จากผลการประเมิน ITA ที่ผ่านมา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง มีคะแนนเฉลี่ย ITA เพิ่มขึ้นทุกปี แสดงให้เห็นว่าหน่วยงานมีการพัฒนาและส่งเสริมคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง, 2567 : ออนไลน์)

ตารางที่ 2.1 ผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ชลบุรี ระยอง

ปีงบประมาณ	จำนวน สถานศึกษา	คะแนนเฉลี่ย	จำนวน สถานศึกษาที่ ผ่านระดับ AA	จำนวน สถานศึกษาที่ ผ่านการ ประเมิน	จำนวน สถานศึกษาที่ ไม่ผ่านการ ประเมิน
2563	50	88.63	6	45	5
2564	50	ไม่ประเมิน	ไม่ประเมิน	ไม่ประเมิน	ไม่ประเมิน
2565	51	92.29	17	51	0
2566	51	93.22	27	48	3

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง, ออนไลน์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง (2565 ก : 46-47) ให้ความสำคัญต่อการนำหลักธรรมาภิบาล หรือ กระบวนการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) มาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาภายใต้กำกับอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่เป็นมิตรและเท่าเทียม โดยการส่งเสริมความโปร่งใส ความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สนับสนุนการมีส่วนร่วมของสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นและการศึกษาอย่างยั่งยืน สร้างนวัตกรรมทางการศึกษาที่เน้นการพัฒนาทักษะของนักเรียนในสังคมส่งเสริมวินัยและสร้างความเข้มแข็งทางอารมณ์เพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นพลเมืองในอนาคต ดังจะเห็นได้จากยุทธศาสตร์แผนพัฒนาการศึกษา พ.ศ.2566-2570 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ ยุทธศาสตร์ที่ 6 การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการศึกษา ที่มุ่งเสริมสร้างระบบบริหารจัดการของทั้งสำนักงานเขตพื้นที่ฯ รวมถึงสถานศึกษาใต้กำกับให้มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาล เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนและมุ่งเน้นประสิทธิผลสูงสุดที่จะเกิดแก่ผู้เรียน สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันและอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ แต่จากข้อมูลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของสถานศึกษาฯ ปีงบประมาณ 2566 ในส่วนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

มัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง พบว่า จากจำนวนสถานศึกษาภายใต้กำกับทั้งสิ้น 51 โรงเรียน มีผลการประเมิน คุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของสถานศึกษาฯ ในภาพรวมอยู่ที่ระดับ A ที่คะแนนร้อยละ 93.22 ซึ่งมีสถานศึกษาที่มีผลคะแนนอยู่ในเกณฑ์การประเมินระดับ AA หรือคะแนนตั้งแต่ร้อยละ 95 ขึ้นไป มีจำนวน 27 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 53 และมีสถานศึกษาที่มีผลคะแนนอยู่ในเกณฑ์การประเมิน ระดับ A จำนวน 21 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 41 และ ระดับ D ไม่ผ่านการประเมิน จำนวน 3 แห่ง คิดเป็น ร้อยละ 6 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง, 2566 ข : 30-31) จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ยังมีสถานศึกษาที่มีผลประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสประจำปีงบประมาณ 2566 อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าค่าเป้าหมายที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง กำหนด เป็นจำนวนถึง 24 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 47 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ชลบุรี ระยอง, 2566 ก : 43)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

ฮานูเชค และคณะ (Hanushek et al., 2020 : 667-698) ได้ศึกษาเรื่อง "The Impact of School Governance on Student Achievement: Evidence from a Large-Scale Survey" ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ธรรมชาติที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดย องค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารที่มีความสามารถ ระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย กำกับดูแล และ สนับสนุนการบริหารจัดการสถานศึกษา ผู้บริหารที่มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ ความเป็นผู้นำ และทักษะ การบริหารจัดการที่ดี ระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้มั่นใจว่ามีการบริหารจัดการ สถานศึกษาอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ช่วยให้สถานศึกษาได้รับข้อมูลสะท้อนกลับ มีความโปร่งใส และได้รับการสนับสนุนจากชุมชน ผล การศึกษานี้ แสดงหลักฐานเชิงประจักษ์ถึงความสำคัญของธรรมชาติ ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบาย และผู้บริหารสถานศึกษา พัฒนาระบบการบริหารจัดการสถานศึกษา ส่งเสริมให้คณะกรรมการ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ร่วมมือกันสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

เบรย์ และ กู (Bray and Gu, 2019 : 259-275) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ ในระบบการศึกษา ผ่านการทบทวนงานวิจัยต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นที่ความหมาย องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ กับผลลัพธ์ทางการศึกษา การวิจัยครั้งนี้สรุปว่า ธรรมชาติ หมายถึง การบริหารจัดการที่ดี โปร่งใส มี ประสิทธิภาพ ยึดหลักกฎหมาย ยุติธรรม และคำนึงถึงความเท่าเทียมกัน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญคือ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และประสิทธิภาพ งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า ระบบการศึกษาที่มี ธรรมชาติที่ดี ส่งผลต่อผลการเรียนของนักเรียนในทางที่ดีขึ้น แม้ยังไม่มีการศึกษาเชิงประจักษ์เพื่อยืนยัน ความสัมพันธ์ที่ชัดเจน งานวิจัยนี้ยังเสนอแนะให้มีการศึกษาเชิงลึกต่อไปเพื่อหาข้อพิสูจน์ และวิธีการ

ส่งเสริมธรรมาภิบาลในระบบการศึกษาไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้กำหนดนโยบาย นักการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ดียิ่งขึ้น

เวิง (Weng, 2014 : 91-107) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกลยุทธ์การเป็นผู้นำทางเทคโนโลยีกับประสิทธิผลของการบริหารโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมที่ผู้บริหารใช้กลยุทธ์การเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีมีส่วนทำให้การบริหารโรงเรียนมีประสิทธิผลมากขึ้น นอกจากนี้พบว่าผู้บริหารโรงเรียนใช้กลยุทธ์การเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีได้ดี ผลการวิจัยยังระบุอีกว่าพื้นฐานของเทคโนโลยีเกิดจากความแพร่หลายของนวัตกรรม ซึ่งได้รับการริเริ่มจากคนภายในองค์กรไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ การสื่อสาร การจัดการเวลา การอบรมเกี่ยวกับเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารควรพยายามที่จะแสวงหาการจัดสรรหรือจัดหาเงินทุนสำหรับพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน トラバโตที่การบูรณาการด้านเทคโนโลยีและความเป็นผู้นำของผู้บริหารเป็นส่วนสำคัญของนวัตกรรมทางการศึกษาผู้บริหารโรงเรียนสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของการบริหารโรงเรียนได้

ออสเตน และคณะ (Austen et al., 2012 : Abstract) ได้ศึกษาเรื่อง ผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารองค์การของโรงเรียนในประเทศออสเตรเลีย เป็นการศึกษาก่อนเกี่ยวกับการจัดการด้านธรรมาภิบาลในโรงเรียนเอกชนของประเทศออสเตรเลีย เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่ความเป็นผู้นำ โครงสร้างการบริหาร การใช้นวัตกรรมต่างๆที่เป็นประโยชน์ในการบริหาร รวมถึงการได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รูปแบบโครงสร้างการบริหารโรงเรียนของรัฐบาล เช่น การบริหารแบบประชาธิปไตย และการบริหารแบบได้รับมอบหมายให้ดูแลผลประโยชน์ ล้วนแต่มีประโยชน์สำหรับการอธิบายบางแง่มุมของโรงเรียนเอกชนในประเทศออสเตรเลีย ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนเอกชน ประมาณ 1 ใน 3 ของรัฐควีนส์แลนด์กำลังได้รับการพัฒนาไปในทางที่ดี แต่โครงสร้างและกระบวนการดำเนินงานในโรงเรียนเอกชนยังไม่เป็นระบบที่สมบูรณ์ ถึงแม้จะมีการใช้หลักการกระจายอำนาจตามแนวคิดของการปกครองแบบรัฐ มีโครงสร้างที่ใกล้ชิดกันระหว่างโรงเรียนและผู้บริหาร แต่ยังมีเพียงไม่กี่โรงเรียนที่บริหารด้วยธรรมาภิบาลแบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ โรงเรียนส่วนมากสามารถทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งโรงเรียนรัฐบาลจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาด้านนี้เช่นกัน

เจิง (Zheng, 2008 : Online) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมและการจัดการที่มั่นคง ผลการศึกษาพบว่า 1) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารจะนำไปสู่การพัฒนาในการดำเนินการที่มั่นคง โดยการบริหารจัดการนั้นจะต้องนำหลักการจัดการบริหารจัดการที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา 2) การเปลี่ยนแปลงการบริหารภายในองค์กรจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารที่มั่นคงและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตัวชี้วัดอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันด้านสิ่งแวดล้อม

คิมเมท (Kimmet, 2005 : Abstract) ได้วิจัยเรื่อง “การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในระบอบการเมืองการปกครองในอาเซียน 4 ประเทศ” ผลการวิจัยพบว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เห็นได้ว่า

หลักสูตรมาภิบาลได้ถูกนำไปใช้ในเชิงกลยุทธ์ทางการเมืองมากขึ้นโดยให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบการปกครอง มีการศึกษาผลกระทบของหลักสูตรมาภิบาลในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเน้นใน 4 ประเทศหลัก ได้แก่ ฟิลิปปินส์ ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ผ่านการเปรียบเทียบและศึกษาคณิศศึกษา พบว่าหลักสูตรมาภิบาลได้ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางและเป็นประเด็นสำคัญในการปฏิรูประบบการปกครอง และได้เลือกตั้ง นอกจากนี้ การนำหลักสูตรมาภิบาลไปใช้ในการพัฒนาการเมืองและการปกครอง มีการเน้นที่การนำไปใช้ในการพัฒนาบ้านเมือง โดยเฉพาะในสถานะที่บ้านเมืองมีความไม่แน่นอนและเศรษฐกิจถดถอย ทำให้หลักสูตรมาภิบาลเป็นแนวทางในการบริหารประเทศใหม่ นอกจากนี้ หลักสูตรมาภิบาลยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเมืองและการปกครองซึ่งมีรากฐานที่มาจากตะวันตก ทำให้เกิดรูปแบบการบริหารใหม่ และเป็นที่มาของการพัฒนาทางประชาธิปไตย ซึ่งสร้างความเข้าใจและปฏิบัติที่ยั่งยืนในที่สุดขององค์กร นี้ทำให้เห็นว่าหลักสูตรมาภิบาลมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนของภาครัฐและทำให้เกิดการพัฒนาทางประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักสูตรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดีได้รับการยอมรับในระดับสากลเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาและความยั่งยืนขององค์กรในทุกภาคส่วน การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพนำไปสู่ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการปฏิบัติต่อกันด้วยความเป็นธรรมซึ่งส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งในสถานศึกษาหรือองค์กรและสังคมภายนอก หลักสูตรมาภิบาลหรือการบริหารจัดการที่ดีเกี่ยวข้องกับทำให้กระบวนการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อประชาชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การนำเทคโนโลยีมาช่วยในการบริหารและการสื่อสารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานได้อีกทางหนึ่ง ในยุคที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การทำงานอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และมีการปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างทันท่วงทีจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถทำให้องค์กรหรือสถานศึกษาเติบโตและประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน

งานวิจัยในประเทศ

อุบลวรรณ ประจง (2566 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาบทบาทการบริหารตามหลักสูตรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 พบว่า 1) บทบาทการบริหารตามหลักสูตรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมาก 2) ผลการเปรียบเทียบบทบาทการบริหารตามหลักสูตรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงานโดยรวม และรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ 3) ผลการเปรียบเทียบบทบาทการบริหารตามหลักสูตรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กัลยาณี ศิวธรรมปัญญา (2565 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารจัดการตามหลักคุณธรรมและความโปร่งใสในวิถีใหม่ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า 1) คุณภาพการบริหารจัดการตามหลักคุณธรรมและความโปร่งใส ในวิถีใหม่ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยรวม และรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการเปิดเผยข้อมูล และ ด้านการป้องกันการทุจริต 2) การเปรียบเทียบคุณภาพการบริหารจัดการตามหลักคุณธรรมและ ความโปร่งใสในวิถีใหม่ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จำแนกตามเพศ วุฒิการศึกษาสูงสุด ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และขนาดสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 3) แนวทางพัฒนาระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย 4 แนวทาง คือ 3.1) มีวิธีการหรือกระบวนการสร้างความเชื่อมั่นในการบริหารงานในวิถีใหม่ 3.2) มีแนวทางการพัฒนาบุคลากรในวิถีใหม่ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด 3.3) มีแนวทางการนำข้อกำหนดจากบันทึกข้อตกลง (MOU) สู่อุปกรณ์ปฏิบัติ และ 3.4) มีการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการพัฒนาองค์กร

ปิยาภรณ์ พูลชัย (2565 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการวิเคราะห์การศึกษา บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก 2) ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามความคิดเห็นของครูผู้สอน แยกตามเพศ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพศชายและเพศหญิงมีบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริม การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามความคิดเห็นของครูผู้สอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา เพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน แยกตามวุฒิการศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านพบว่าไม่แตกต่างกัน แยกตามประสบการณ์ในการทำงาน โดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และแยกตามขนาดของสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานอยู่ในปัจจุบัน โดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ชั้นแก้ว พรหมคำ (2564 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาแนวทางการบริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดเลย พบว่า 1) สภาพปัจจุบัน การบริหารสถานศึกษาโดยยึดหลักธรรมาภิบาล โดยรวมอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ความต้องการจำเป็นพัฒนาแนวทาง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

การบริหารสถานศึกษาโดยใช้หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความคุ้มค่าหลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส และหลักความรับผิดชอบ 2) แนวทางการพัฒนาคือ ผู้บริหารศึกษาควรค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในภาวะเทียบให้ปัจจุบัน ผู้บริหารควรกำกับติดตามครูและบุคลากรในการปฏิบัติงาน และใช้จ่ายงบประมาณด้วยความสุจริต ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดให้ครูไปศึกษาดูงานในด้านเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามสถานการณ์ผู้บริหารจะต้องให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษา ทั้งครูนักเรียน ผู้ปกครอง ตลอดทั้งชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาในโครงการและกิจกรรมของสถานศึกษาที่จัดขึ้นตลอดปีสถานศึกษาควรจัดทำปฏิทินการปฏิบัติงานเพื่อให้เป็นไปตามแผนการปฏิบัติงาน และผู้บริหารกระจายงานในความรับผิดชอบให้กับบุคลากร

ชั้นทอง ไทยวี (2562 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับสุขภาพองค์การของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า 1) ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยที่หลักนิติธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ หลักความรับผิดชอบ และหลักการมีส่วนร่วมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2) การเปรียบเทียบการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลตามขนาดสถานศึกษา พบว่าสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกันมีการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่สถานศึกษาขนาดใหญ่และขนาดกลาง มีการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลสูงกว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก 3) สุขภาพองค์การของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยที่ความสามัคคีมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ภาวะผู้นำฉันทเพื่อนร่วมงาน และการติดต่อสื่อสารมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 4) การเปรียบเทียบสุขภาพองค์การของสถานศึกษาตามขนาดของสถานศึกษา พบว่าสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกันมีสุขภาพองค์การแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่สถานศึกษาขนาดใหญ่และขนาดกลางมีสุขภาพองค์การสูงกว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก 5) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับสุขภาพองค์การ พบว่า การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับสุขภาพองค์การของสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = 0.77$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านหลักความรับผิดชอบมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพองค์การของสถานศึกษามากที่สุด ($r = 0.92$) รองลงมา ได้แก่ ด้านหลักคุณธรรม ($r = 0.89$) และที่มีความสัมพันธ์น้อยที่สุด คือ ด้านหลักความคุ้มค่า ($r = 0.63$)

สุนันท์ รุ่งแสงอรุณทอง และสงวน อินทร์รักษ์ (2562 : 934-944) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ องค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดประสิทธิภาพ ผลการวิจัยพบว่า 1.การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดประสิทธิภาพประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 1) การบริหารจัดการ 2) การจัดการเชิงคุณภาพด้านวิชาการ 3) การจัดระบบการเงินและระดมทรัพยากร 4) การส่งเสริมบุคลากรเพื่อการทำงานอย่างมีคุณภาพ 5) การบริหารด้านความสัมพันธ์ชุมชน

ชมพูช บัวบังศรี (2561 : 4-12) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล ของสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร พบว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล ของสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานครเน้นทั้งหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ทั้งหมดมีระดับสูง โดยมีความแตกต่างใน มุมมองของผู้บริหารและหัวหน้าแผนกวิชา ทั้งนี้ การที่สถาบันนี้มุ่งเน้นหลักธรรมาภิบาลทุกด้าน จะช่วยส่งเสริมความโปร่งใสและประสิทธิผลในการบริหารจัดการ สร้างความร่วมมือ และ เสริมสร้างคุณค่าทางอาชีวศึกษาอย่างยั่งยืนในที่สุด

นิยม รัชตะวัฒน์วินัย (2561 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการ ตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า 1) สภาพ การบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมาก ตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการบริหารงานหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล และด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา ส่วนด้านที่ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ 2) เปรียบเทียบสภาพการบริหารงานวิชาการตาม หลักธรรมาภิบาล ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัย ส่วนบุคคลของผู้บริหาร สถานศึกษา และครู พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ที่ต่างกัน มีความคิดเห็น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ 3) แนวทางการ บริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาลในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จังหวัดนครสวรรค์ การบริหารสถานศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการใช้หลักธรรมาภิบาลมาเป็นกรอบแนวทางในการ บริหารจัดการระบบงานวิชาการ ทั้งนี้เพราะการบริหารงานต้องยึด หลักการมีส่วนร่วมและ ความเสมอภาค เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของทุก ฝ่าย ผู้บริหารสถานศึกษาและครูต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ทำงาน อย่างโปร่งใส มอบหมายงาน ตามความสามารถหรือความถนัดของแต่ละคน โดยยึดระเบียบข้อบังคับ และการ บริหารจัดการ อย่างกัลยาณมิตรมุ่งเน้นฉันทามติ จึงจะทำให้องค์กรมีความเจริญสืบต่อไป

พีระ พันธุ์งาม (2561 : 229-247) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบลวังซ้าย อำเภอลำปาง พบว่า 1) การบริหารงานตามหลัก ธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลวังซ้ายมีการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ 1 ด้านหลักความคุ้มค่า 2 ด้านหลักการมีส่วนร่วม 3 ด้านหลักนิติธรรม 4 ด้านหลักคุณธรรม 5 ด้านหลักความโปร่งใส 6 ด้านหลักความรับผิดชอบ 2) ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลเพศ อายุ ระดับ การศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) ข้อเสนอแนะประเด็นสำคัญ ได้แก่สภาพองค์การบริหาร ส่วนตำบลวังซ้ายควรมีการตรวจสอบการออกข้อบัญญัติ กฎ ระเบียบให้สอดคล้องกับความจำเป็น ตรงกับสภาพปัญหาของท้องถิ่น ควรจัดระบบการควบคุมภายในเพื่อป้องกันปัญหาการทุจริตประพฤติมิชอบ

การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการต้องมีความโปร่งใส มีหลักฐานสามารถตรวจสอบได้ และควรส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการบริหารงานโดยจัดให้มีศูนย์เครือข่ายภาคีประชาชนร่วมติดตามตรวจสอบการบริหารงาน

กมลพรรณ พึ่งดวง (2560 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารตามหลักธรรมาภิบาล กับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร พบว่า 1) การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือ หลักคุณธรรมและจริยธรรม กับ หลักความเสมอภาค ตามลำดับ ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับมาก คือ หลักความเปิดเผยและโปร่งใสหลักการกระจายอำนาจ หลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วมและการมุ่งเน้นฉันทามติ หลักประสิทธิผล หลักประสิทธิภาพ หลักการรับผิดชอบต่อสังคมและสามารถตรวจสอบได้หลักการตอบสนอง ตามลำดับ 2) ประสิทธิผลของสถานศึกษา ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่ามัธยฐานเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การลดอัตราการออกกลางคันของนักเรียน คุณภาพโดยทั่วไป ความใส่ใจในงาน ความพึงพอใจในงาน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 3) การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลกับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จุฑามาศ ภูสง่า (2560 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24 พบว่า 1) ครูมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านหลักคุณธรรม ด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักนิติธรรม 2) ผลการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า ครูที่มีเพศ อายุ และประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐาน 3) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล มีดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องกำหนดกรอบระเบียบ วินัย ข้อบังคับ ในสถานศึกษาโดยเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้หลักคุณธรรม ในการบริหารองค์กร โดยยึดหลักอิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานอย่างมีความยุติธรรม ซื่อสัตย์ โปร่งใส ให้ความเป็นธรรม ในการปฏิบัติงานให้ความเท่าเทียมกัน โดยยึดหลักมาตรฐาน หลักความถูกต้องดีงาม ตามหลักประชาธิปไตย และควรเป็นแบบอย่างที่ดี แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานด้านวัสดุและงบประมาณ ในการใช้จ่ายภายในโรงเรียน มีความโปร่งใสตรวจสอบได้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในการจัดกิจกรรม โครงการ แผนและงบประมาณในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการใช้ทรัพยากรทางด้านงบประมาณและสาธารณูปโภคที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าที่สุด

นัสรีน อับดุลเลาะ (2558 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การใช้หลักธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อการบริหารงานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15 พบว่า 1) การใช้หลักธรรมาภิบาลของสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

มัธยมศึกษาเขต 15 โดยภาพรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ หลักคุณธรรม รองลงมา คือ หลักความรับผิดชอบ หลักนิติธรรมหลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่าค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 2) การบริหารงานของสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 15 โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การบริหารงานบุคคล รองลงมา คือ การบริหาร งบประมาณ การบริหารทั่วไปและการบริหารงานวิชาการมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 3) เมื่อใช้การวิเคราะห์ถดถอย พหุคูณแบบขั้นตอน พบว่า หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า หลักนิติธรรม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) เท่ากับ 0.884 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 สามารถทำนายการบริหารงาน ได้ร้อยละ 78.1 และมีค่าความคลาดเคลื่อน มาตรฐานในการทำนายเท่ากับ ± 0.23568

พระมหาชินวัฒน์ ธมมเสฏฐโฐ (2557 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารงาน ตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองสามพราณอำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม พบว่า 1) ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองสามพราณ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของ ประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองสามพราณ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน พบว่า มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองสามพราณ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม โดยรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ 3) ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลเมืองสามพราณ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม พบว่าปัญหา อุปสรรค คือ บุคลากรบางส่วนยังไม่สามารถปฏิบัติตามกฎหมายหรือ ข้อบัญญัติต่าง ๆ ได้อย่างเคร่งครัด บุคลากรบางส่วนยังขาดระเบียบวินัยในการปฏิบัติงาน เห็นประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ข้อเสนอแนะคือผู้บริหารต้องนำเอา หลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานของเทศบาลไปในทิศทาง เดียวกัน โดยยึดหลักความถูกต้องตามกฎหมายและหลักเกณฑ์ที่ชอบธรรมเทศบาลเมืองสามพราณ ควรสร้างทัศนคติทางด้านคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรส่งเสริมให้บุคลากรเห็นประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรภายในองค์การ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารงานให้สอดคล้องกับ หลักธรรมาภิบาลโดยเฉพาะบุคลากรฝ่ายบริหารต้องเป็นผู้นำที่มีความรอบรู้และมีความซื่อสัตย์ สุจริต ยึดหลักความถูกต้องเป็นที่ตั้งเป็นธรรมกับประชาชนทุกชุมชนและมีความเสมอภาคต่อโครงการพัฒนา ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจแก้ไข ปัญหาต่างๆและมีส่วนร่วมทุกมิติครอบคลุมขอบเขตชัดเจนต่อการบริหารงานของเทศบาลทั้งระบบ ตามหลักธรรมาภิบาล จนนำภาคองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดแบบยั่งยืน

จากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นกลไกสำคัญสู่การบริหารจัดการที่มี ประสิทธิภาพ เป็นกลไกที่ขับเคลื่อนระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นในสถานศึกษา องค์กรภาครัฐ หรือแม้กระทั่งภาคเอกชน การนำหลักธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการบริหารนั้น ย่อมส่งผลดีต่อระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในหลายแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความโปร่งใส

ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภายในและภายนอกองค์กร ยิ่งไปกว่านั้น การยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล ยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและปรับตัวขององค์กรรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบัน ซึ่งองค์กรต่าง ๆ จำเป็นต้องตระหนักและเตรียมพร้อมรับมือ การตระหนักรู้และนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนี้ การยึดมั่นในหลักการไม่เพียงส่งผลดีต่อประสิทธิภาพการบริหารเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การสร้างองค์กรที่เข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาล จึงเปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางองค์กรสู่ความเป็นเลิศอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืนต่อไป

ตารางที่ 2.2 ตารางสังเคราะห์ความเชื่อมโยงของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่ศึกษา

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยต่างประเทศ					
Hanushek and et al. (2020 : 667-698)	โรงเรียนที่มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพต้องอาศัยทั้ง คณะกรรมการสถานศึกษา คุณภาพ กำหนดนโยบายและสนับสนุนการบริหาร ผู้บริหาร วิสัยทัศน์ดี นำโรงเรียนไปสู่เป้าหมาย ระบบตรวจสอบ โปร่งใส และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน	หลักธรรมาภิบาลเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารสถานศึกษา ช่วยให้เกิดการตัดสินใจอย่างรอบคอบ โปร่งใส ตรวจสอบได้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี และได้รับความไว้วางใจจากชุมชน	/		

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยต่างประเทศ (ต่อ)					
Mark Bray and Qing Gu (2019 : 259-275)	การส่งเสริมระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา ควรเน้นหลักธรรมาภิบาล ซึ่งหมายถึง การบริหารที่โปร่งใส ยึดหลักกฎหมาย มีความยุติธรรม และคำนึงถึงความเท่าเทียม งานวิจัยชี้ชัดว่า ระบบการศึกษาที่มีธรรมาภิบาลที่ดี ส่งผลต่อผลการเรียน เพราะระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพ ช่วยสร้างสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ที่ดีให้นักเรียนนั่นเอง	ธรรมาภิบาลถือเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ช่วยสร้างระบบการศึกษาที่แข็งแกร่ง โปร่งใส ตรวจสอบได้ งานวิจัยชี้ว่าส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น แต่ยังคงต้องการการศึกษาเชิงลึกต่อไป เพื่อหาแนวทางส่งเสริมธรรมาภิบาลในระบบการศึกษาไทย ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวม	/		
Chih-Hsiang Weng (2014 : 91-107)	ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ด้านเทคโนโลยีจะสามารถบริหารจัดการโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เทคโนโลยีจะช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมทางการศึกษาซึ่งมีกริเริ่มจากความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรภายในโรงเรียน การสนับสนุนด้านงบประมาณ การใช้อย่างคุ้มค่า และการส่งเสริมทักษะดิจิทัลแก่บุคลากร ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญ	การใช้เทคโนโลยีถือเป็นกลยุทธ์สำคัญในการส่งเสริมธรรมาภิบาลของโรงเรียน ช่วยให้การบริหารจัดการโปร่งใสขึ้น เทคโนโลยียังช่วยให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อการใช้ทรัพยากร เนื่องจากระบบติดตามผลการใช้งานมีประสิทธิภาพ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าถึงข้อมูล และร่วมตัดสินใจ คำนึงถึงเสียงของทุกฝ่ายมากขึ้น	/		

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับ กับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหาร จัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาล ในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปาน กลาง	น้อย
งานวิจัยต่างประเทศ (ต่อ)					
Austen Steven and et al. (2012 : Abstract). "Governan ce and School Boards in Non-State Schools in Australia"	การบริหารโรงเรียนเอกชน ในออสเตรเลีย เน้นระบบที่มี ประสิทธิภาพ โปร่งใส และ ตอบสนองชุมชน โครงสร้างการ บริหารแบบประชาธิปไตยหรือ มอบหมายจากคณะกรรมการ ช่วยให้การตัดสินใจรอบคอบ บวกกับการนำนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ เช่น เทคโนโลยี การเรียน การสอนยุคใหม่ ยิ่งส่งเสริม ประสิทธิภาพ อีกทั้งโรงเรียนยัง เปิดกว้างให้ผู้ปกครอง นักเรียน ครู และบุคลากร มีส่วนร่วม ผ่านกลไกที่ชัดเจน ส่งผลให้การบริหารจัดการ โรงเรียนมีประสิทธิภาพสูง	แม้ระบบการบริหารจัดการ โรงเรียนมีการกระจายอำนาจ ตามแนวคิดประชาธิปไตย แต่ยังขาดธรรมาภิบาลที่ สมบูรณ์ ปัจจุบัน โรงเรียน ส่วนใหญ่ยังเน้น การตัดสินใจของผู้บริหาร โดยขาดการมีส่วนร่วมจากผู้ มีส่วนเกี่ยวข้อง การพัฒนาเหล่านี้จะช่วยให้ นำไปสู่การบริหารจัดการ โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ยึด หลักธรรมาภิบาล และตอบ รับต่อความต้องการของ ชุมชนได้อย่างแท้จริง		/	
Yudan Zheng (2008). Cooperate governanc e and firm performan ce. Social Science Research Network. (Online)	การปรับเปลี่ยนระบบบริหาร จัดการถือเป็นหัวใจสำคัญ ในการยกระดับประสิทธิภาพ องค์กร เช่น การกระจายอำนาจ ช่วยให้การตัดสินใจรวดเร็ว คล่องตัว และสอดคล้องกับ บริบทพื้นที่ นอกจากนี้ ระบบ ติดตามผลการบริหาร ที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้ ประเมินผลลัพธ์ ตรวจสอบความ โปร่งใส และนำไปสู่ การปรับปรุง	หลักธรรมาภิบาล คือหัวใจ สำคัญในการบริหารโรงเรียน ที่มีประสิทธิภาพ โรงเรียนที่ ยึดหลักนี้จะบริหารจัดการ ด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบ ได้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียน ระบบบริหารที่ดีจะเกิดการ เปลี่ยนแปลง ช่วยให้โรงเรียน บริหารอย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ การศึกษาโดยตรง		/	

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยต่างประเทศ (ต่อ)					
Kimmett, P. (2005). The application of good governance to the political and administrative systems in 4 ASEAN countries. (Online)	โรงเรียนในประเทศที่พัฒนาแล้ว เน้นยุทธศาสตร์การเมืองที่มุ่งหลักธรรมาภิบาล การปฏิรูประบบบริหารอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ส่งผลให้การบริหารสถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพ หลักการเหล่านี้ เช่น การกระจายอำนาจ ติดตามผลการบริหาร ตรงกับแนวทางการบริหารจัดการ โรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวม	การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ ผสานกับการปรับเปลี่ยนระบบบริหาร ส่งผลให้โรงเรียนบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยตรง		/	
งานวิจัยในประเทศ					
อุบลวรรณ ประจง (2566 : บทคัดย่อ)	การนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในสถานศึกษา อย่างจริงจังและต่อเนื่อง จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารงาน เพิ่มความโปร่งใส ยุติธรรม และสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลลัพธ์ที่ได้คือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยรวม ส่งผลดีต่อนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และสังคม ในภาพรวม	หลักธรรมาภิบาลมาใช้เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าผู้บริหาร มีบทบาทการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ในระดับสูง โดยคำนึงถึงความโปร่งใส ยึดหลักนิติธรรม ยุติธรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และคำนึงถึงความเท่าเทียมกัน		/	

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยในประเทศ (ต่อ)					
กัลยาณี ศิวธรรมปัญญา (2565 : บทคัดย่อ)	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นการเปิดเผยข้อมูล โปร่งใส ตรวจสอบได้ และป้องกันการทุจริต รวมไปถึงมีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการ	การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการ ควรเน้นหลักคุณธรรมและความโปร่งใส อย่างไรก็ตาม ยังมีแนวทางพัฒนาที่ควรดำเนินการเพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและโปร่งใสมากยิ่งขึ้น	/		
ปิยาภรณ์ พูลชัย (2565 : บทคัดย่อ)	ผู้บริหารสถานศึกษาต้องส่งเสริม วางแผน พัฒนา และติดตามผลงานของสถานศึกษา เช่น บริหารคน เงิน ของ สถานที่ และเทคโนโลยี อย่างมีประสิทธิภาพ กระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้บุคลากร และพัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ	ผู้บริหารสถานศึกษาต้องบริหารงานอย่างโปร่งใส เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร จัดทำระบบร้องเรียนและการตรวจสอบ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากร บริหารงานอย่างมีจริยธรรมและความรับผิดชอบ	/		

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยในประเทศ (ต่อ)					
ชั้นแก้ว พรหมคำ (2564 : บทคัดย่อ)	ผู้บริหารควรรักษาความรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานให้เป็นปัจจุบัน ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษาอย่างรัดกุม รวมทั้งจัดให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา	ผู้บริหารควรกระจายงานในความรับผิดชอบให้กับบุคลากรอย่างเหมาะสม รวมทั้งสถานศึกษาควรส่งเสริมให้บุคลากรใช้เทคโนโลยีในการทำงาน และสถานศึกษาควรมีระบบติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน		/	
ชั้นทอง ไทยทวี (2562 : บทคัดย่อ)	ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการบริหารงานตามกฎระเบียบ กฎหมายอย่างเคร่งครัด บริหารงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้กับบุคลากร ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน	ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีจริยธรรมและความโปร่งใสในการ บริหารงาน จัดทำระบบร้องเรียนและการตรวจสอบ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรในสถานศึกษา บริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า		/	

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย
 ศาสตราจารย์ ดร. อรรถกฤษณ์ ภัทรกุลไพศาล

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยในประเทศ (ต่อ)					
สุนันท์ รุ่งแสงอรุณทอง และสงวน อินทร์รักษ์ (2562 : 934-944)	สถานศึกษาควรส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการวางแผน บริหารงาน บุคลากร งบประมาณ อุปกรณ์ สถานที่ และเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ	การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและหลักธรรมาภิบาล เป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดประสิทธิภาพ	/		
ชมพูนุช บัวบังศรี (2561 : 4-12)	องค์กรควรมีระบบบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบ มีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน มีการพัฒนา ระบบสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการ	สถาบันมีจริยธรรมในการบริหารงาน มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร มีการจัดทำระบบ ร้องเรียนและการตรวจสอบ มีการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของบุคลากร มีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า	/		

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยในประเทศ (ต่อ)					
นิยม รัชตะวัฒนวินัย (2561 : บทคัดย่อ)	ผู้บริหารต้องส่งเสริมระบบบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพ เช่น วางแผน บริหารงาน บุคลากร งบประมาณ อุปกรณ์ สถานที่ และเทคโนโลยี อย่างมีประสิทธิภาพ กระจายอำนาจ และความรับผิดชอบ ติดตามและประเมินผล การดำเนินงาน พัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการบริหาร	ผู้บริหารควรมีจริยธรรมในการบริหารงานวิชาการ เปิดเผยข้อมูลข่าวสาร จัดทำระบบร้องเรียนและการตรวจสอบ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากร	/		
พีระ พันธุ์งาม (2561 : 229-247)	ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน พัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนใช้ทรัพยากร อย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า	องค์กรที่มีจริยธรรม ย่อมพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยต้อง เปิดเผยข้อมูล มีระบบร้องเรียน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม บริหารงาน อย่างมีประสิทธิภาพ	/		

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยในประเทศ (ต่อ)					
กมลพรรณ พึ่งดั่ง (2560 : บทคัดย่อ)	ระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาประกอบด้วยระบบบริหารงานที่ชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจ และประเมินผลและความรับผิดชอบติดตามการดำเนินงาน พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการ	สถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม เสมอภาค ความเปิดเผย และ โปร่งใส การกระจายอำนาจ นิติธรรมการมีส่วนร่วม ฯลฯ	/		
จุฑามาศ ภู่งง่า (2560 : บทคัดย่อ)	ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน ควรมีการกำหนดกรอบระเบียบ วินัย ข้อบังคับในสถานศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการใช้ทรัพยากรทางด้านงบประมาณและสาธารณูปโภคที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด	ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีแนวทาง การบริหารงานที่ชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน โดยคำนึงถึงหลักคุณธรรม จริยธรรม และความโปร่งใส	/		

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประเด็นวิเคราะห์		ระดับความเกี่ยวข้องกับตัวแปร		
	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	ธรรมาภิบาลในการบริหารสถานศึกษา	มาก	ปานกลาง	น้อย
งานวิจัยในประเทศ (ต่อ)					
นัสรีน อับดุลเลาะ (2558 : บทความย่อ)	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและหลักธรรมาภิบาลมีความสัมพันธ์กัน	หลักธรรมาภิบาล โดยเฉพาะหลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า และหลักนิติธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ	/		
พระมหาชินวัฒน์ ธมฺมเสฏฺฐโฐ (2557 : บทความย่อ)	การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องยึดหลักธรรมาภิบาลมาเป็นกรอบในการกำหนดแนวทาง	ผู้บริหารต้องประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล สร้างทัศนคติที่ดี ส่งเสริมให้เห็นประโยชน์ส่วนรวม เสริมสร้างความสามัคคี	/		

ที่มา : สรุปและสังเคราะห์โดยผู้วิจัย